

Justitieutskottets betänkande 2023/24:JuU17

Kriminalvårdsfrågor

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår motionsyrkanden om kriminalvårdsfrågor, bl.a. med hänvisning till pågående utredningsarbete. Motionsyrkandena handlar bl.a. om avhopparverksamhet, säkerhet inom Kriminalvården och villkorlig frigivning.

I betänkandet finns 18 reservationer (S, V, C, MP).

Behandlade förslag

Cirka 50 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2023/24.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	7
Utskottets överväganden	8
Återfallsförebyggande arbete	8
Utbildning	21
Kriminalvårdsanstalter och föräldraskap	23
Kriminalvårdens organisation och kapacitet	25
Villkorlig frigivning m.m.	32
Motioner som bereds förenklat	39
Reservationer	40
1. Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete, punkt 1 (S)	40
2. Stärkt myndighetssamverkan i det återfallsförebyggande arbetet, punkt 2 (S, C, MP)	40
3. Statligt ansvar för inslussning och återanpassning, punkt 3 (V)	41
4. Vistelse i halvvägshus, punkt 4 (V)	42
5. Stöd till anhöriga inom ramen för avhopparverksamhet, punkt 5 (MP)	42
6. Tillsyn över avhopparverksamheterna, punkt 6 (MP)	43
7. Tillståndsplikt för avhopparverksamheter, punkt 7 (MP)	44
8. Vinstdrivande aktörer och avhopparverksamhet, punkt 8 (MP)	44
9. Förbättrad samverkan mellan utslussnings- och avhopparverksamhet, punkt 9 (MP)	45
10. Avhopparverksamhet för unga personer, punkt 10 (S, C)	45
11. Förbättrade utbildningsmöjligheter för kvinnor, punkt 11 (V)	46
12. Stärkt stöd till anhöriga, punkt 13 (S, MP)	46
13. En plan för utbyggnad av Kriminalvården, punkt 14 (S)	47
14. Säkerhet inom Kriminalvården, punkt 15 (S)	47
15. Översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet, punkt 16 (V)	48
16. Färre intagna på anstaltsavdelningarna, punkt 17 (V)	49
17. Villkorlig frigivning i förtid, punkt 21 (V)	49
18. Avlyssning, övervakning och vistelseförbud efter frigivning, punkt 22 (C)	50
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	52
Motioner från allmänna motionstiden 2023/24	52
<i>Bilaga 2</i>	
Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet	57

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Återfallsförebyggande arbete

1. Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete

Riksdagen avslår motion

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 21.

Reservation 1 (S)

2. Stärkt myndighetssamverkan i det återfallsförebyggande arbetet

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 19 och

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 119.

Reservation 2 (S, C, MP)

3. Statligt ansvar för inslussning och återanpassning

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 5.

Reservation 3 (V)

4. Vistelse i halvvägshus

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 6.

Reservation 4 (V)

5. Stöd till anhöriga inom ramen för avhopparverksamhet

Riksdagen avslår motion

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 124.

Reservation 5 (MP)

6. Tillsyn över avhopparverksamheterna

Riksdagen avslår motion

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 125.

Reservation 6 (MP)

7. Tillståndsplikt för avhopparverksamheter

Riksdagen avslår motion

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 126.

Reservation 7 (MP)

8. Vinstdrivande aktörer och avhopparverksamhet

Riksdagen avslår motion

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 127.

Reservation 8 (MP)

9. Förbättrad samverkan mellan utslussnings- och avhopparverksamhet

Riksdagen avslår motion

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 128.

Reservation 9 (MP)

10. Avhopparverksamhet för unga personer

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 4 och

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 29.

Reservation 10 (S, C)

Utbildning

11. Förbättrade utbildningsmöjligheter för kvinnor

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 7.

Reservation 11 (V)

12. Pilotverksamhet i fråga om utbildning

Riksdagen avslår motion

2023/24:1313 av Hanna Westerén (S).

Kriminalvårdsanstalter och föräldraskap

13. Stärkt stöd till anhöriga

Riksdagen avslår motionerna

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 24 och

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 122.

Reservation 12 (S, MP)

Kriminalvårdens organisation och kapacitet

14. En plan för utbyggnad av Kriminalvården

Riksdagen avslår motion

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 23.

Reservation 13 (S)

15. Säkerhet inom Kriminalvården

Riksdagen avslår motion

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 20.

Reservation 14 (S)

16. Översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 1.

Reservation 15 (V)

17. Färre intagna på anstaltsavdelningarna

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 4.

Reservation 16 (V)

18. En utbyggd anstalt i Kristianstad

Riksdagen avslår motion

2023/24:794 av Per-Arne Håkansson och Ewa Pihl Krabbe (båda S) yrkande 2.

19. En utbyggd anstalt i Gävle

Riksdagen avslår motion

2023/24:2131 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD).

20. Ett utbyggt häkte i Eskilstuna

Riksdagen avslår motion

2023/24:2381 av Hans Ekström m.fl. (S).

Villkorlig frigivning m.m.

21. Villkorlig frigivning i förtid

Riksdagen avslår motion

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 3.

Reservation 17 (V)

22. Avlyssning, övervakning och vistelseförbud efter frigivning

Riksdagen avslår motion

2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 17.

Reservation 18 (C)

Förenklad beredning

23. Motioner som bereds förenklat

Riksdagen avslår de motionsyrkanden som finns upptagna under denna punkt i utskottets förteckning över avstyrkta motionsyrkanden.

Stockholm den 16 april 2024

På justitieutskottets vägnar

Richard Jomshof

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Richard Jomshof (SD), Ardalan Shekarabi (S), Louise Meijer (M), Adam Marttinen (SD), Mikael Damsgaard (M), Anna Wallentheim (S), Katja Nyberg (SD), Charlotte Nordström (M), Gudrun Nordborg (V), Torsten Elofsson (KD), Ulrika Liljeberg (C), Pontus Andersson Garpvall (SD), Rasmus Ling (MP), Martin Melin (L), Sanna Backeskog (S), Lars Isacsson (S) och Marcus Wennerström (S).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet ca 50 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2023/24. Motionsyrkandena rör Kriminalvården och handlar om bl.a. avhopparverksamhet, säkerhet inom Kriminalvården och villkorlig frigivning. Motionsyrkandena finns i bilaga 1. Av dessa behandlas 22 motionsyrkanden i förenklad ordning eftersom de tar upp samma eller i huvudsak samma frågor som riksdagen har behandlat tidigare under valperioden. Dessa yrkanden finns i bilaga 2.

Utskottets överväganden

Återfallsförebyggande arbete

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om bl.a. Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete, vistelse i halvvägshus och avhopparverksamhet.

Jämför reservation 1 (S), 2 (S, C, MP), 3 (V), 4 (V), 5 (MP), 6 (MP), 7 (MP), 8 (MP), 9 (MP) och 10 (S, C).

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 21 anför motionärerna att det är viktigt att Kriminalvårdens framgångsrika återfallsförebyggande arbete kan fortsätta även med den utbyggnad av verksamheten som nu sker. Kriminalvårdens mål måste enligt motionärerna vara att människor inte begår nya brott efter avtjänat straff.

I partimotion 2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 119 begär motionärerna att arbetet med utslussning och uppföljning av de som avtjänat sitt straff ska stärkas genom utökat samarbete mellan Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och socialtjänsten. Även i kommittémotion 2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 19 begärs att Kriminalvårdens arbete med utslussning på arbetsmarknaden efter en frihetsberövande påföljd ska förbättras samt att samverkan mellan Kriminalvården och socialtjänsten ska bli bättre.

I kommittémotion 2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 5 begär motionärerna att regeringen ska tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten för staten att ta över ansvaret för inslussning och återanpassning av personer som avtjänat straff för grova brott.

I samma motion yrkande 6 begär motionärerna att regeringen ska ta initiativ till att fler intagna får möjlighet till vistelse i halvvägshus.

I partimotion 2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 124 anför motionärerna att det bör undersökas om avhopparverksamheterna även kan ge stöd till personer i nära relationer med personer i kriminella nätverk.

I samma motion yrkandena 125–127 anför motionärerna att det framkommit uppgifter om stora brister i avhopparverksamheterna och att det därför finns skäl att se över systemet för tillsyn av avhopparverksamheterna (yrkande 125), att införa tillståndsplikt för avhopparverksamheter (yrkande 126) och att se över konsekvenserna av att vinstdrivande aktörer bedriver avhopparverksamhet (yrkande 127).

I samma motion yrkande 128 begär motionärerna att utslussningen från kriminalvårdsanstalter och särskilda ungdomshem ska byggas ihop bättre med avhopparverksamheterna.

I kommittémotion 2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 29 anför motionärerna att den som vill hoppa av gängen snabbt måste få stöd och hjälp att göra det. Motionärerna begär att avhopparverksamheten anpassas efter situationen där det är barn som begår våldsdåden. Även i kommittémotion 2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 4 begär motionärerna att det ska finnas avhopparprogram för yngre personer.

Bakgrund

Utslussning

I 11 kap. fängelselagen (2010:610) finns bestämmelser om särskilda utslussningsåtgärder. Av 1 § framgår att en intagen, för att minska riskerna för att han eller hon återfaller i brott eller på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning till samhället, får beviljas tillstånd till vistelse utanför anstalt genom utslussningsåtgärderna frigång, vårdvistelse, vistelse i halvvägshus och utökad frigång. Av 6 § framgår att ett tillstånd till en utslussningsåtgärd ska förenas med de villkor som behövs för att syftet med åtgärden ska uppnås eller för att Kriminalvården ska kunna utöva nödvändig kontroll. Elektroniska hjälpmedel får användas för att kontrollera meddelade villkor.

Frigång innebär att en intagen under dagtid utanför anstalt utför arbete, får behandling eller deltar i utbildning eller särskilt anordnad verksamhet. Vårdvistelse innebär att en intagen under sista delen av verkställigheten är placerad i ett sådant hem som avses i 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), dvs. behandlingshem eller familjehem. En vistelse i ett halvvägshus innebär att en intagen vistas i en miljö som är öppnare än den som finns på en öppen anstalt och samtidigt får del av det stöd och den hjälp som Kriminalvården och andra myndigheter kan erbjuda. Utökad frigång innebär att en intagen avtjänar sista delen av verkställigheten i sin bostad. Den intagne ska utföra arbete, delta i undervisning eller utbildning, få behandling eller delta i särskilt anordnad verksamhet.

Av Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 (s. 58 f.) framgår att målet för intagna i säkerhetsklass 1 är att deras frigivning ska förberedas genom successiv placering i anstalter med lägre säkerhetsklass. Därför förekommer det normalt inte att intagna frigives med särskild utslussningsåtgärd från en anstalt i säkerhetsklass 1. Från en anstalt i säkerhetsklass 2 är det mer vanligt förekommande. I säkerhetsklass 3 är grundprincipen att frigivning genomförs med särskild utslussningsåtgärd. Även strafftiden har betydelse. Vid kortare strafftider kan det vara svårt att hinna med att förbereda för en placering i särskild utslussningsåtgärd. Andelen frigivna med särskild utslussningsåtgärd från säkerhetsklass 2 och 3 med en strafftid på minst sex månader låg under 2023 på 40 procent, vilket kan jämföras med 38 procent 2022. Kriminalvården har arbetat för att nå fler med utslussningsåtgärder i syfte att frigöra

anstaltsplatser och säkerställa att klienten får sina behov tillgodosedda. Ett mål under perioden 2021–2023 var att öka och bibehålla tiden som intagna tillbringar i särskild utslussningsåtgärd med 15 procent. Målet uppnåddes och överskreds under året.

Den 30 juni 2022 beslutade regeringen kommittédirektiv om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott (dir. 2022:95). När det gäller kopplingen mellan deltagande i återfallsförebyggande åtgärder och tillstånd till vistelse utanför anstalt anges att utredaren ska överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som innebär en tydligare koppling mellan beviljande av permission och särskilda utslussningsåtgärder och deltagande i återfallsförebyggande åtgärder. Uppdraget i denna del skulle ursprungligen redovisas senast den 29 december 2023. Den 1 juni 2023 beslutade regeringen i ett tilläggsdirektiv att utvidga uppdraget. Utredaren ska nu även bl.a. överväga och om lämpligt föreslå ändringar i verkställighetslagstiftningen gällande särskilda utslussningsåtgärder. Uppdraget förlängdes och ska redovisas senast den 1 juli 2024 (dir. 2023:74).

Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024–2033

Kriminalvården fick under 2023 i uppdrag av regeringen att redovisa en kapacitetsrapport för 2024–2033 som inkluderar beräknat kapacitetsbehov med anledning av förslagen i Tidöavtalet. Kriminalvården lämnade sin rapport den 15 december 2023 (dnr KV 2023-14991). I kapacitetsrapporten beskriver Kriminalvården olika lösningar för att frigöra platser och anför i fråga om särskilda utslussningsåtgärder bl.a. följande (s. 55):

Enligt tilläggsdirektiv till Utredningen om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott (dir. 2023:74) ska utredaren överväga även ändringar i verkställighetslagstiftningen gällande särskilda utslussningsåtgärder. I direktivet pekas på att det t.ex. kan vara så att begränsningar av möjligheterna till villkorlig frigivning innebär att det – i vart fall för vissa dömda – kan finnas anledning att utvidga möjligheterna till särskild utslussning, exempelvis genom att dömda i större utsträckning än i dag kan avtjäna en del av fängelsestraffet med fotboja i hemmet.

Det kan finnas anledning att närmare analysera om de särskilda utslussningsåtgärderna är tillräckliga och ändamålsenligt utformade för intagna där riskerna för rymning, fritagning, fortsatt brottslighet, missbruk och annan misskötsamhet bedöms vara mycket låga. Särskilt bör övervägas om de kvalificeringstider som finns beträffande halvvägshus och utökad frigång är motiverade. Ett alternativ kan vara att föra samman alla de särskilda utslussningsåtgärderna till en gemensam utslussningsform, som skulle kunna kombineras med olika typer av villkor för att möta olika behov.

En utökning av möjligheterna för intagna att beviljas vårdvistelse, vistelse i halvvägshus och utökad frigång minskar också platsbehovet. Även om en utökning av möjligheterna för intagna att beviljas frigång inte påverkar platsbehovet kan en sådan åtgärd ändå underlätta för Kriminalvården att klara av sitt uppdrag (säkerhet, sysselsättning m.m.), utifrån att färre intagna befinner sig i anstalt dagtid.

Inslussningsprogram inom Kriminalvården

Inslussning handlar om dels tidig och samordnad planering av insatser för en intagen som ska frigges villkorligt, dels att insatser som påbörjas på anstalt ska fullföljas och följas upp under övervakningstiden.

I april 2018 fick Kriminalvården i uppdrag från regeringen att förbereda och inrätta en försöksverksamhet med inslussningsprogram (Ju2018/02430/KRIM). Försöksverksamheten pågick mellan den 1 januari 2019 och den 30 juni 2020. I uppdraget ingick att identifiera och involvera relevanta aktörer för uppdragets genomförande, såsom kommuner, regioner, Arbetsförmedlingen, Kronofogdemyndigheten och organisationer i det civila samhället. I uppdraget ingick också att tillsammans med dessa aktörer sätta upp former och ramar för arbetet. Utgångspunkten var att så långt som möjligt utgå från de inblandade aktörernas kärnverksamhet, befintliga arbetssätt och samverkansformer.

I mars 2019 fick Brottsförebyggande rådet (Brå) i uppdrag av regeringen att utvärdera försöksverksamheten med inslussningsprogram. Uppdraget redovisades i december 2020 i Brås rapport Samordnade insatser för klienter med villkorlig frigivning – utvärdering av Kriminalvårdens försöksverksamhet med inslussningsgrupper (2020:15). Av rapporten framgår att endast 27 klienter sammanlagt ingått i inslussningsprogrammet i de tre kommuner där försöksverksamheten genomförts (s. 8). Av dessa har endast 21 klienter funnits kvar i inslussningsprogrammet vid uppdragets slut. Brå menar att det inte varit möjligt att bedöma i vilken utsträckning arbetssättet har förutsättningar att minska återfallen i brott eftersom så få klienter medverkat i inslussningsprogrammet (s. 14 f.). Dessutom har Brå endast haft möjlighet att följa ett fåtal klienter under hela deras villkorliga frigivning eftersom de flesta lämnade anstalten först hösten 2019 eller våren 2020. Brås bedömning är att arbetet behöver pågå under en längre tid för att man ska kunna bedöma om brottsåterfallen minskar genom en försöksverksamhet som denna. Att införa ett nytt arbetssätt brukar i regel ta mellan två och fyra år. Brå anser inte att Kriminalvården är redo att införa arbetet med inslussningsgrupper nationellt. Detta beror dels på att det inte har prövats i tillräcklig omfattning, dels på att flera delar i arbetssättet fortfarande behöver klargöras. I det fortsatta arbetet anser Brå att ledningen på nationell nivå måste ta ett större ansvar för att upprätta en tydlig målbild för arbetet, undanröja de samverkanshinder som har framkommit och se över eventuella behov av avtal och överenskommelser mellan aktuella verksamheter. I det fortsatta arbetet behöver ledningen på nationell nivå även överväga om det behövs utbildning och/eller metodstödjande åtgärder för att utveckla arbetet effektivt och göra det mer uppföljningsbart. Slutligen uppger Brå att det krävs mer erfarenhet för att besvara frågan om försöksverksamheten har bidragit till ett förbättrat och långsiktigt inslussningsarbete. Av intervjuer med frivårdsinspektörerna framgår dock att arbetssättet innebär mer tid med klienterna och att samordnade och tidiga insatser skapar en effektivitet i arbetet. Detta borde på sikt innebära ett långsiktigt och förbättrat inslussningsarbete.

Kriminalvården fick under 2021 ett regeringsuppdrag med fokus att bredda och utveckla inslussningen. Uppdraget löpte fram till maj 2022 och innebar att modellen skulle spridas till hela frivården. I Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 (s. 59) anges att kommunerna är en central samverkanspart och att det finns upprättade samverkansöverenskommelser med ett åttiotal kommuner och stadsdelar om inslussning. Det kan också handla om strukturerat arbete kring individer inom organiserad brottslighet, vilket inkluderar avhoppare från kriminella miljöer. Kriminalvården prioriterar samverkan med de kommuner där flest klienter har sin hemvist.

Samarbete med Arbetsförmedlingen

I Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 anges att Kriminalvården och Arbetsförmedlingen sedan många år har en väl utarbetad samverkan som syftar till att stärka klienternas möjligheter på arbetsmarknaden. Av årsredovisningen framgår att Kriminalvårdens och Arbetsförmedlingens samverkan stärktes ytterligare i december 2022 när regeringen gav Arbetsförmedlingen i uppdrag att samverka med Kriminalvården. Myndigheterna fortsatte också det utvecklingsarbete som, efter genomförd översyn, påbörjades 2022 i syfte att skapa en effektivare samverkan som ska nå fler klienter. Arbetsförmedlingen har sedan början av 2023 ett nytt arbetssätt som innebär att merparten av den klientnära samverkan utgår från frivården. Det betyder att intagna på anstalt som har behov av stöd från Arbetsförmedlingen har kontakt med arbetsförmedlare på sin hemort enligt frivårdstillhörighet. Genom detta säkras en god kännedom om det lokala arbetsmarknadsläget och övergången mellan anstalt och frivård.

Uppdrag att vidareutveckla det återfallsförebyggande arbetet

Den 28 oktober 2021 gav regeringen i uppdrag till Kriminalvården att vidareutveckla sitt återfallsförebyggande arbete (Ju2021/03732). Myndigheten skulle analysera hur arbetet i högre grad kan anpassas till samtliga dömdas olika behov och förutsättningar. Kriminalvården skulle särskilt beakta unga dömdas behov. Utifrån analysen skulle Kriminalvården redogöra för hur de identifierade behoven kan omhändertas i verksamheten. Regeringen uttalade att det är av högsta vikt att Kriminalvården arbetar med väl underbyggda metoder för att förhindra fortsatt brottslighet efter avslutad verkställighet. Vare sig det handlar om korta eller långa fängelsestraff ska målet vara att straffet markerar slutet på den dömdes kriminella bana. Ett framgångsrikt återfallsförebyggande arbete för dömda förutsätter att Kriminalvården kan tillgodose kraven på ett individanpassat innehåll i verkställigheten. Det förutsätter även en helhetssyn när det gäller vilka åtgärder som ska vidtas och det är därför av särskild vikt att det finns en fungerande samverkan med andra berörda aktörer.

Kriminalvården lämnade en delredovisning den 15 september 2022. Av denna framgår att myndigheten har identifierat möjligheter att utveckla det

återfallsförebyggande arbetet genom att i större utsträckning anpassa insatserna i verkställighetsplaneringen till den dömdes förutsättningar och mottaglighet. Vidare ska Kriminalvården arbeta med att förstärka både det externa och det interna samarbetet kring den dömda.

Myndigheten slutredovisade uppdraget den 15 september 2023 (dnr KV 2022-1875). Kriminalvården anser att resurser kan användas mer effektivt genom att bedömningen av risken för återfall i brott utgår från en skala med fem nivåer i stället för den tregradiga skala som tillämpas i dag inom frivården och anstalten. Till det skulle de återfallsförebyggande insatserna med fördel kunna differentieras till att utgå från ett basutbud för respektive risknivå, med undantag av vuxenutbildningen som kan ges utifrån behovsnivå. Myndigheten ser att behovet av vidareutveckling av det återfallsförebyggande arbetet skulle kunna tas om hand i verksamheten genom ett mer robust genomförande av arbetsmetoden KKA, vilket är en förkortning för kompetent klientnära arbete. Detta för att kunna nå fler klienter på ett bredare plan och därmed motivera dem till att delta i återfallsförebyggande insatser. Myndigheten har därför beslutat dels om att vidareutbilda kriminalvårdare som har ett klientnära arbete, dels att en regelbunden uppföljning ska göras av hur KKA genomförs i verksamheten. Enheter med hög andel unga klienter ska prioriteras för genomförandet av arbetsmetoden KKA för att kunna möta dessa klienters behov av behandling.

Vidare menar myndigheten att fler kan erbjudas vuxenutbildning genom att studie- och yrkesvägledare redan i samband med utredningen inför verkställighetsplanering får i uppdrag att inventera klienters utbildningsbakgrund. Med en sakkunnig inventering identifieras klienter i målgruppen för utbildningen i ett tidigt skede. Med en kompletterande funktion inom vuxenutbildningen – studiepedagog – skulle fler kunna stödjas att nå sina studiemål, vilket främjar genomströmningen i och därmed också tillgängligheten till utbildningen.

Utifrån ett samarbete som myndigheten haft med Konsumentverket och Kronofogdemyndigheten skulle studiecirklar även kunna erbjudas klienter för att underlätta deras hantering av sin privatekonomi och förebygga skuldsättning under och efter tiden i anstalt. Under övervakningen skulle också biträdande övervakare kunna få ett mer riktat uppdrag att bistå klienter inom det privatekonomiska området.

Kriminalvårdens årsredovisning

Av Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 framgår att ett av Kriminalvårdens viktigaste uppdrag är att förebygga återfall i brott (s. 4). Som återfall räknar Kriminalvården de klienter som avtjänat straff inom Kriminalvården och sedan döms till en ny kriminalvårdspåföljd inom tre år. Andelen återfall i brott räknat på detta sätt är 31 procent enligt den senaste statistiken från 2022. I årsredovisningen för 2022 gjorde Kriminalvården bedömningen att förmågan att lyckas i det återfallsförebyggande uppdraget försämrats under 2022.

Kriminalvårdens bedömning för 2023 är att förmågan bibehålls på samma nivå som 2022 (s. 11). Bedömningen grundar sig på att resultatet förbättrades något inom några områden och bibehölls inom andra. Det höga beläggningsläget inom anstalter och frivård gjorde det dock allt svårare att ge varje klient tillräckligt med individanpassade insatser i syfte att minska risken för återfall i brott. Lokaler och resurser för verksamhetsinnehåll kunde inte tillföras i tillräcklig utsträckning för att möta den höga takten i klientökningen. Det var även svårt att rekrytera och behålla de specialistkompetenser som behövs för att upprätthålla ett återfallsförebyggande kvalitativt verksamhetsinnehåll.

Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete

Den 1 juli 2023 trädde lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete i kraft. Av lagen följer att kommunerna ska ta fram en lägesbild över brottsligheten inom kommunen och, med lägesbilden som underlag, besluta om en plan för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att förebygga brott (4 och 5 §§). Kommunerna ska också ta visst ansvar för samordningen av det lokala brottsförebyggande arbetet och inrätta en samordningsfunktion.

Den 23 februari 2023 gav regeringen i uppdrag till länsstyrelserna och Brå att samarbeta för att utveckla ett samordnat, behovsanpassat och praktisknära stöd till kommunerna i hela landet (Ju2023/00475 och Ju2023/00472). Brås verksamhet för kunskapsstöd hade under 2023 i stor utsträckning fokus på att på olika sätt bidra till att kommunerna kan leva upp till de krav som lagen ställer (Brås årsredovisning för 2023, s. 25).

Nationellt avhoppprogram

Regeringen gav den 19 december 2019 Kriminalvården, Polismyndigheten, Statens institutionsstyrelse (Sis) och Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett gemensamt nationellt avhoppprogram för att förstärka samhällets stöd till individer som vill lämna kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar (Ju2019/02027). Uppdraget samordnades av Kriminalvården och slutredovisades den 22 februari 2021 (Ju2021/00925). I myndigheternas förslag till en nationell samordningsstrategi för avhoppverksamhet ingick dels förslag om det strategiska arbetet, dels förslag till en nationell struktur för arbetet med att motivera till och stödja avhopp från kriminella eller våldsbejakande extremistiska miljöer och grupperingar.

I september 2021 gav regeringen Polismyndigheten, Kriminalvården, Sis och Socialstyrelsen i uppdrag att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare från kriminella, våldsbejakande extremistiska och hedersrelaterade miljöer i hela landet (Ju2021/03331). Enligt regeringen var syftet med uppdraget att skapa långsiktigt hållbara förutsättningar för att fler individer ska få tillgång till sådant stöd. I arbetet med uppdraget skulle myndigheterna samråda med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), kommunerna och regionerna, länsstyrelserna samt andra relevanta aktörer.

För att myndigheterna skulle komma igång med uppdraget tillsattes samtidigt en utredare med uppgiften att inledningsvis stödja och koordinera myndigheternas arbete. Utredaren lämnade den 28 april 2022 en delredovisning av uppdraget som innehöll förslag om att Polismyndigheten skulle utses till nationellt samordnande ansvarig för det myndighetsgemensamma arbetet med avhopparverksamhet och om vissa frågor som rör finansiering. Regeringen har därefter fattat beslut om att Polismyndigheten fr.o.m. den 1 oktober 2022 ansvarar för samordningen av det myndighetsgemensamma arbetet med avhopparverksamhet och inom ramen för detta uppdrag ska fördela medel till stödsatser för avhoppare. Av Polismyndighetens anslag får 72,5 miljoner kronor användas för avhopparverksamhet enligt regleringsbrevet för 2024. Dessa medel får användas för bidrag till organisationer som hjälper personer att lämna ett liv i kriminalitet (avhopparverksamhet), varav högst 10 miljoner kronor får betalas ut för kostnader för att förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare.

Utredaren slutredovisade sitt arbete den 30 september 2022 (Ju 2021:D). I rapporten anføres bl.a. följande (s. 6 f.):

Det är av vikt att framförallt de brottsbekämpande myndigheterna betraktar avhopparfrågan som ett verktyg i kampen mot gängbrottsligheten. Det är inte rimligt eller möjligt med någon omfattande rollförändring mellan stat och kommun eller att bygga upp ett program där de statliga aktörerna ska tillhandahålla stöd- och hjälpinsatser, som i huvudsak finns i de kommunala verksamheterna, till enskilda individer. De statliga myndigheterna kan dock på olika sätt stödja socialtjänsternas arbete och bidra till en mer likvärdig och enhetlig avhopparverksamhet.

Med utgångspunkt i den nuvarande rollfördelningen mellan stat och kommun kan ett nationellt exitprogram skapas genom samordning av myndigheters och kommuners arbete som innebär att avhoppare i landet får mer enhetliga och likvärdiga bedömningar och insatser. Det sker dock på ett annat sätt än att de statliga aktörerna tar över de befintliga avhopparverksamheterna eller på egen hand bygger upp en egen operativ verksamhet som tillhandahåller stöd- och hjälpinsatser. Socialtjänsterna ska alltså även fortsättningsvis tillhandahålla stöd- och hjälpinsatser till enskilda individer på samma sätt som i dag. Med ett arbete som bygger på att myndigheterna bidrar till att utveckla och sprida bästa tillgängliga kunskap och stödja och utveckla socialtjänsternas och myndigheternas verksamheter kan målet uppnås med att få mer enhetliga och likvärdiga avhopparverksamheter. Det finns också förutsättningar att stimulera verksamheterna till att uppfylla och uppnå kriminalpolitiska mål i kampen mot gängbrottsligheten.

Ett aktivt uppsökande arbete bör utgå från att på lokal och strategisk nivå identifiera individer som är eller kan bli motiverade att hoppa av. Det bedöms inte möjligt att bedriva avhopparverksamhet med ett konfrontativt eller tvingande tillvägagångssätt eftersom det riskerar att få individer som inte är motiverade att delta i avhopparverksamhet vilket leder till betydande risker.

Uppdraget till Polismyndigheten, Kriminalvården, Sis och Socialstyrelsen slutredovisades den 29 januari 2024 (Ju2021/03331). I arbetet med regeringsuppdraget har myndigheterna enats om en ny definition av avhoppare, detta för att skapa en nationell samsyn och bättre dialog om gruppen. En avhoppare

är enligt definitionen en individ som har valt att lämna organiserad brottslighet och som bedöms vara i behov av samhällets stöd och skydd för att fullfölja detta. Myndigheterna har tagit fram metodstöd och styrdokument för arbetet med stöd till avhoppare inom respektive myndighet samt för kommunerna. Det bedöms därmed finnas en grundläggande nationell struktur för stöd till individer som behöver samhällets stöd och skydd för att lämna organiserad brottslighet. Myndigheterna har dessutom på olika sätt arbetat för att stöd till avhoppare etableras, bedrivs och tillgängliggörs i de kommuner där den lokala problembilden uppvisar ett behov av detta. Det har skapats ett samverkansnätverk med kommuner för dialog, erfarenhetsutbyte och kompetenshöjande insatser. Vidare har kommunikationsinsatser genomförts riktade mot olika målgrupper, bl.a. via den myndighetsgemensamma webbplatsen polisen.se/avhoppare. Myndigheterna har tillsammans med kommunerna tagit fram en modell för individbaserad uppföljning. Myndigheterna anför att de interna och myndighetsgemensamma åtgärder som har vidtagits inom ramen för regeringsuppdraget nu behöver genomföras och integreras i ordinarie verksamheter. Exempelvis behöver de metodstöd och styrdokument som har tagits fram förankras, och behovet av ytterligare stöd för arbetet med avhoppare under 18 år behöver ses över.

Ett område där det finns ett särskilt angeläget utvecklingsbehov gäller kontrollen av enskilda utförare, som kan vara såväl privata företag som ideella organisationer. Myndigheterna anser att det är angeläget att det införs möjlighet till kontroll samt särskilda krav, kompetens och tillstånd för att få bedriva avhopparverksamhet för att säkerställa att stödet till avhoppare är professionellt och ges på ett kvalitetssäkert sätt. I avvaktan på en utredning om särskild reglering har Polismyndighetens villkor för utbetalning av statliga medel reviderats och likaså kraven på återredovisning. Därtill har myndigheterna arbetat med referenskommunerna med målsättningen att kunna använda upphandlingsprocessen som en väg för att kvalitetssäkra de enskilda utförarna och de insatser de tillhandahåller.

I regeringens skrivelse 2023/24:75 (s. 46 f.) anförts att regeringen analyserar myndigheternas redovisning och behovet av ytterligare åtgärder.

Barn och unga i organiserad brottslighet

Den 20 april 2023 gav regeringen Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Sis i uppdrag att lämna förslag om en struktur för systematisk och långsiktig samverkan mellan myndigheter och aktörer på nationell, regional och lokal nivå (Ju2023/00972). Syftet var dels att förhindra att barn och unga socialiseras och rekryteras in i miljöer kopplade till organiserad brottslighet och gängkriminalitet, dels att säkerställa att effektiva och ändamålsenliga åtgärder vidtas när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet.

Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Sis lämnade den 29 september 2023 över rapporten Bob – barn och unga i organiserad brottslighet, med förslag om en ny samverkansstruktur. I rapporten anges bl.a. att ca 1 000 barn och unga

bedöms ansluta sig till lokala kriminella miljöer varje år. Därför behövs det enligt myndigheterna en omfattande mobilisering från många aktörer – inklusive näringslivet och civilsamhället – för att öka handlingsutrymmet för en stor grupp unga och förmå dem att inte gå in i kriminalitet. Den absoluta merparten av rekryteringsbasen till den organiserade brottsligheten finns bland unga personer i socioekonomiskt utsatta områden. Nätverksmiljöerna fylls på genom insocialisering snarare än avsiktlig rekrytering och det sker i allt yngre åldrar. Dessa barn och unga är ofta redan kända i kommunala verksamheter som skolor och socialtjänst, ibland också av polis eller andra lokala aktörer, men utan att ha genererat ett samlat agerande för att bryta den negativa trenden. För att vända dagens utveckling krävs det enligt rapporten kunskapsbaserade och samlade insatser med ökad samverkan på såväl nationell och regional som lokal nivå.

Med utgångspunkt i rapporten beslutade regeringen den 9 november 2023 att ge i uppdrag till Polismyndigheten, Brå, Kriminalvården, länsstyrelserna, Socialstyrelsen, Sis, Skolverket och Åklagarmyndigheten att inrätta en samverkansstruktur, för ett sammanhållet arbete med barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott, i miljöer kopplade till organiserad brottslighet (Ju2023/02529). Syftet med samverkansstrukturen är att förstärka och effektivisera arbetet med att motverka att barn och unga hamnar i grov kriminalitet genom konkreta åtgärder och insatser. Syftet är också att säkerställa att det är effektiva och ändamålsenliga åtgärder som vidtas när barn och unga är inblandade i grov kriminalitet. En viktig del i detta är att identifiera sådana framgångsfaktorer och metoder som fungerar och sprida kunskap om dessa för att ge fler aktörer, bl.a. kommuner, rätt verktyg. Fokus för arbetet i samverkansstrukturen ska vara barn och unga i miljöer kopplade till organiserad brottslighet som riskerar att begå eller begår grova brott. Eftersom syftet är att effektivisera arbetet med individer på lokal nivå behöver omständigheterna kring den enskilde vara en utgångspunkt. Samverkansstrukturen ska bestå av samverkansråd som inrättas på nationell, regional och lokal nivå. Arbetet i de lokala råden ska vara individbaserat med fokus på operativt arbete och konkreta insatser och ska komplettera och förstärka redan etablerade och fungerande samarbetsformer. Det nationella rådet skulle vara inrättat och ha inlett sitt arbete senast den 31 december 2023. De regionala och lokala råden ska inrättas och starta sitt arbete successivt under 2024, i lämplig takt och ändamålsenlig omfattning, utifrån lokala förutsättningar. Det nationella rådet ska följa upp aktörernas deltagande, arbetsinsatser och resultat på regional och lokal nivå för att utveckla och vid behov anpassa genomförandet. En redovisning av hur etableringen har genomförts samt vilka resultat och effekter inrättandet av och arbetet inom samverkansstrukturen har bidragit till ska lämnas senast den 6 december 2024 med en delredovisning senast den 31 maj 2024.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2018/19 föreslog utskottet ett tillkännagivande om att förstärka Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall (bet. 2018/19:JuU13 s. 11 f.). Utskottet anförde att det bl.a. handlar om att stärka avhopparverksamheten, att förhindra att skulder uppstår för den intagne under fängelsetiden samt att stärka samverkan mellan berörda myndigheter och civilsamhället för att få till stånd en adekvat utslussning. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:192). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 44 f.).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2020/21 behandlade och avstyrkte utskottet ett liknande yrkande (bet. 2020/21:JuU26 s. 11). Utskottet anförde att Kriminalvården hade fått i uppdrag att utveckla sitt återfallsförebyggande arbete för personer dömda för våldsbrott mot närstående och att fr.o.m. 2022 genomföra systematiska uppföljningar av bakgrundsfaktorer och behovsområden av betydelse för risken att återfalla i brott. Mot bakgrund av att tillkännagivandet från 2019 inte var slutbehandlat och det pågick arbete inom området saknades det enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande i denna fråga. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2020/21:304).

I betänkande 2020/21:JuU26 (s. 11 f.) behandlade utskottet motionsyrkanden om att förbättra Kriminalvårdens arbete med utslussning och om samverkan med socialtjänsten och civilsamhället inför frigivning från en kriminalvårdsanstalt. Utskottet avstyrkte yrkandena med hänvisning till tillkännagivandena från våren 2019 om återfallsförebyggande arbete och att arbete pågick inom området. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2020/21:304).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2021/22 behandlade och avstyrkte utskottet ett liknande yrkande (bet. 2021/22:JuU25 s. 11 f.). Utskottet tog upp det tillkännagivande som gjorts 2019 och anförde följande (s. 24):

Det återfallsförebyggande arbetet är en av Kriminalvårdens viktigaste uppgifter och ett område som bör prioriteras. Kriminalvården har ett pågående uppdrag från regeringen att vidareutveckla sitt återfallsförebyggande arbete. Förutom en satsning på åtgärder under verkställigheten, t.ex. planering av ekonomin i syfte att minska risken för skulder, handlar uppdraget om att stärka samverkan mellan myndigheterna och civilsamhället och få till stånd en adekvat utslussning. Vidare har Kriminalvården fått i uppdrag av regeringen att dels bredda och utveckla inslussningen, dels tillsammans med Arbetsförmedlingen stärka möjligheterna på arbetsmarknaden för personer som har avtjänat straff som ett led i det återfallsförebyggande arbetet. Mot bakgrund av att det pågår arbete i fråga om minskning av återfall i brott, utslussning, inslussning och samverkan mellan berörda myndigheter saknas det enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande i dessa frågor.

Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2021/22:246).

I betänkande 2022/23:JuU13 (s. 8 f.) behandlade utskottet ett motionsyrkande om att Kriminalvårdens arbete med utslussning och ansvar för att

förebygga återfall i brott ska förbättras samt att samverkan mellan Kriminalvården och socialtjänsten vid utslussning efter en frihetsberövande påföljd ska bli bättre. Utskottet tog upp det tillkännagivande som gjorts 2019 och anförde följande (s. 18 f.):

Det återfallsförebyggande arbetet är en av Kriminalvårdens viktigaste uppgifter och ett område som bör prioriteras. Kriminalvården har ett pågående uppdrag från regeringen att vidareutveckla sitt återfallsförebyggande arbete. Av den delredovisning som lämnats framgår att myndigheten har identifierat att det finns möjligheter att utveckla det återfallsförebyggande arbetet genom att anpassa insatserna i verkställighetsplaneringen och genom att arbeta med att förstärka både det externa och interna samarbetet kring den dömda. Förra året gjordes också en översyn av det samarbete som Kriminalvården och Arbetsförmedlingen haft under många år och förslag har lämnats om hur samarbetet kan utvecklas. Mot bakgrund av att det pågår arbete i fråga om minskning av återfall i brott, utslussning och samverkan mellan berörda myndigheter saknas det enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande i dessa frågor.

Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2018/19 föreslog utskottet ett tillkännagivande om att det bör införas ett nationellt exitprogram för personer som vill lämna det kriminella livet (bet. 2018/19:JuU13 s. 11 f.). Ett sådant program ska erbjuda de som väljer att hoppa av ett kriminellt gäng skydd och en möjlighet att påbörja ett laglydigt liv. Ett nationellt program innebär bl.a. förbättrade förutsättningar att ha rutiner på plats för att hotade personer ska kunna få hjälp med nya identiteter och att vid behov byta bostadsort. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:192). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 46 f.).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2021/22 föreslog utskottet ytterligare ett tillkännagivande om att ett nationellt avhopparprogram bör inrättas (bet. 2021/22:JuU25 s. 11 f.). Utskottet anförde att det är angeläget att en väl fungerande avhopparverksamhet snabbt kommer på plats i hela landet och att regeringen i sin myndighetsstyrning följer upp att det nationella avhopparprogrammet genomförs och får effekt. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2021/22:246). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 120 f.).

I betänkande 2022/23:JuU13 (s. 8 f.) behandlade utskottet ett motionsyrkande om att den som vill lämna en kriminell livsstil ska få hjälp att göra det genom avhopparverksamhet. Utskottet avstyrkte yrkandet med hänvisning till de två tidigare tillkännagivandena om att ett nationellt avhopparprogram bör inrättas och till det uppdrag som pågick med syftet att skapa långsiktigt hållbara förutsättningar för avhopparverksamheter över hela landet. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan gjorde riksdagen ett tillkännagivande 2019 om att förstärka Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall i brott. Det återfallsförebyggande arbetet är en av Kriminalvårdens viktigaste uppgifter och ett område som bör prioriteras. Kriminalvården har haft ett uppdrag från regeringen att vidareutveckla sitt återfallsförebyggande arbete, vilket har resulterat i ett antal förslag och åtgärder. Det saknas enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande i denna fråga. Motion 2023/24:2640 (S) yrkande 21 avstyrks.

Mot bakgrund av det arbete som gjorts de senaste åren för att utveckla samverkan mellan Kriminalvården och andra myndigheter saknas det enligt utskottet skäl att göra ett sådant tillkännagivande om stärkt myndighets-samverkan vid utslussning som begärs i motionerna 2023/24:2484 (C) yrkande 19 och 2023/24:2669 (MP) yrkande 119. Motionsyrkandena avstyrks.

Det har inte framkommit något som enligt utskottets mening ger anledning för riksdagen att göra ett sådant tillkännagivande om att utreda möjligheten för staten att ta över ansvaret för inslussning och återanpassning av personer som avtjänat straff för grova brott, som efterfrågas i motion 2023/24:436 (V) yrkande 5. Yrkandet avstyrks.

Som framgår ovan pågår en utredning om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott. Utredaren ska bl.a. överväga och om lämpligt föreslå ändringar i verkställighetslagstiftningen gällande särskilda utslussningsåtgärder. I och med det pågående arbetet finns det inte skäl för utskottet att ta ett sådant initiativ om vistelse i halvvägshus som efterfrågas i motion 2023/24:436 (V) yrkande 6. Yrkandet avstyrks.

Som utskottet tidigare anfört behöver det finnas ett starkt stöd från samhällets sida och god samverkan mellan olika myndigheter för att kunna hjälpa de som vill lämna det kriminella livet. Utskottet har också vid två tillfällen tidigare tillkännagett för regeringen att ett nationellt avhopparprogram bör inrättas. Som framgår ovan har Polismyndigheten, Kriminalvården, Sis och Socialstyrelsen nyligen till regeringen redovisat sitt uppdrag om att skapa långsiktigt hållbara förutsättningar för avhopparverksamheter över hela landet. Regeringen analyserar nu myndigheternas redovisning och behovet av ytterligare åtgärder. Mot bakgrund av det pågående arbetet saknas det enligt utskottet skäl att ta initiativ till sådana tillkännagivanden som efterfrågas i motion 2023/24:2669 (MP) yrkandena 124–128. Utskottet avstyrker motionsyrkandena.

Av samma skäl finns det i nuläget inte anledning för utskottet att göra ett sådant tillkännagivande om avhopparprogram för unga personer som begärs i motionerna 2023/24:2484 (C) yrkande 4 och 2023/24:2640 (S) yrkande 29. Motionsyrkandena avstyrks.

Utbildning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om förbättrade utbildningsmöjligheter för kvinnor och pilotverksamhet i fråga om utbildning. Jämför reservation 11 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 7 begär motionärerna att regeringen ska ta initiativ till att kvinnor som avtjänar sitt straff på anstalt ska ha samma möjligheter till utbildning som män har. Med de stora möjligheter till distansundervisning som finns i dag bör intagna på kvinnoanstalter kunna få tillgång till högskoleutbildningar och yrkesutbildningar på samma sätt som män.

I motion 2023/24:1313 av Hanna Westerén (S) anförs att en pilotverksamhet bör övervägas där utbildningsmöjligheterna – i samverkan mellan frivården och en klientnära aktör – under och efter anstaltstiden avsevärt förbättras.

Bakgrund

Gällande rätt

En intagen ska enligt 3 kap. 1 § fängelselagen ges möjlighet till sysselsättning i form av arbete, utbildning, brotts- och missbruksrelaterad programverksamhet eller annan strukturerad verksamhet.

Kriminalvårdens årsredovisning

Det framgår av Kriminalvårdens årsredovisning att vuxenutbildning utgör 10 procent av sysselsättningstiden i anstalt för både män och kvinnor (s. 53). Den motsvarar komvux och omfattar grundläggande och gymnasial nivå, inklusive utbildning i svenska för invandrare och yrkesutbildning. Det är en formell utbildning som ger betyg och kan leda till examen på samma sätt som komvux. Betygsdokumenten är neutrala och visar inte att studierna bedrivits inom Kriminalvården. Utbildningen omfattar huvudsakligen teoretiska ämnen, men det finns också yrkesutbildning. Yrkesutbildningen kan även ges på distans mellan anstalter, i samarbete mellan yrkeslärare och produktionsledare. Av årsredovisningen framgår vidare att arbetet med att utöka funktionen med studiepedagoger fortsatte under 2023, vilket ökar lärarnas förmåga att fokusera på undervisningen. Kriminalvården beskriver att ett intensivt arbete under året inleddes med att inventera dagens förutsättningar för att bedriva gymnasial yrkesutbildning på landets anstalter. Ett nationellt yrkesråd etablerades och processer togs fram för att anstalter ska kunna ansöka om gymnasial yrkesutbildning i samarbete med arbetsdriften. Under 2023

bedrevs dessutom 29 arbetsmarknadsutbildningar upphandlade av Arbetsförmedlingen, fördelat på 23 anstalter för män (av totalt 41), vilket var fler än under 2022. Två sådana utbildningar bedrevs på två av totalt sex kvinnoanstalter, vilket var samma antal som under 2022. Lokalbristen var ett problem och några anstalter avstod också från arbetsmarknadsutbildning helt på grund av lokalbrist. Kriminalvården anger slutligen att antalet fullföljda kurser och utbildningar fortsatte att minska under 2023 (s. 54). Bidragande orsaker till minskningen kan enligt myndigheten vara en större rörlighet på grund av förflyttningar av intagna, ett ökat behov av att skilja intagna åt och lokalbrist.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2018/19 behandlade utskottet ett motionsyrkande om att alla intagna ska ges rätt att fullgöra grundskoleutbildning (bet. 2018/19:JuU13 s. 37 f.). Utskottet anförde att utbildning är en viktig återfallsförebyggande insats och att en god utbildningsnivå ger bättre förutsättningar för tidigare dömda som ska etablera sig på arbetsmarknaden. Vidare konstaterade utskottet att Kriminalvårdens vuxenutbildning omfattar både grundläggande och gymnasial nivå och att Kriminalvården har fortsatt arbetet med att öka tillgängligheten och genomströmningen i vuxenutbildningen. Eftersom utbildningsfrågan redan var uppmärksammas vidhöll utskottet sin tidigare uppfattning och såg inte något skäl att ställa sig bakom yrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:192).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2019/20 behandlade utskottet yrkanden om att ge Kriminalvården i uppdrag att öka antalet yrkeskurser som leder till yrkesförberedande gymnasieexamen (bet. 2019/20:JuU28 s. 41 f.). Utskottet anförde att Kriminalvården hade fortsatt arbetet med att öka tillgängligheten och genomströmningen i vuxenutbildningen, och att tillgängligheten till de gymnasiala yrkeskurserna året före hade ökat. Utskottet fann att utbildningsfrågan således var uppmärksammas och såg inte något skäl att ställa sig bakom yrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2019/20:106 § 11).

Även vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2020/21 behandlade utskottet liknande yrkanden (bet. 2020/21:JuU26 s. 39 f.). Utskottet vidhöll sin tidigare uppfattning att frågan om utbildning på anstalterna är uppmärksammas och såg inte något skäl att ställa sig bakom de tillkännagivanden om förbättring av möjligheterna till utbildning på anstalt och ökning av antalet yrkeskurser som begärts i motionerna. Utskottet avstyrkte yrkandena. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2020/21:304).

Därefter har liknande motionsyrkanden avstyrkts av utskottet genom förenklad beredning (bet. 2021/22:JuU25).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att utbildning för intagna inom Kriminalvården är en viktig återfallsförebyggande insats. Som framgår ovan arbetar Kriminalvården fortsatt aktivt med utbildningsfrågan, även om denna verksamhet också påverkas av den mycket höga beläggningsgraden på anstalterna. Under förra året inledde Kriminalvården ett arbete med att inventera förutsättningarna för att bedriva gymnasial yrkesutbildning på landets anstalter. Yrkesutbildningen kan också ges på distans mellan anstalter. Även utvecklingen av studieguider fortsatte under förra året. Utskottet ser det som viktigt att relevanta utbildningar kan erbjudas såväl kvinnor som män men anser inte att dagens situation motiverar ett sådant tillkännagivande om kvinnors utbildningsmöjligheter som begärs i motion 2023/24:436 (V) yrkande 7. Motionsyrkandet avstyrks.

Utskottet anser inte heller att det finns skäl att göra ett tillkännagivande om en sådan pilotverksamhet som avses i motion 2023/24:1313 (S). Utskottet avstyrker motionsyrkandet.

Kriminalvårdsanstalter och föräldraskap

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om stärkt stöd till anhöriga till intagna inom Kriminalvården.

Jämför reservation 12 (S, MP).

Motionerna

I partimotion 2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 122 begär motionärerna att regeringen ska säkerställa ett stärkt stöd till anhöriga till intagna inom Kriminalvården. Motionärerna anför att det särskilt gäller för barn som besöker en förälder. Även i kommittémotion 2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 24 begär motionärerna att stödet till barn som har en anhörig i fängelse ska prioriteras.

Bakgrund

Gällande rätt

Verkställigheten av ett fängelsestraff ska enligt 1 kap. 5 § första stycket fängelselagen utformas så att den intagnes anpassning till samhället underlättas och så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas.

För att underlätta umgänget mellan intagna och deras nära anhöriga har besökslägenheter inrättats i kriminalvården. Kriminalvården har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om användandet av dessa. Vid fördelningen av tider

för besök i besökslägenheter ska besök av barn prioriteras (7 kap. 1 § KVFS 2011:1).

Föräldraskap på anstalt

På Kriminalvårdens webbplats anges bl.a. att all personal genom myndighetens grundutbildning får träning i att ha ett barnperspektiv i arbetet. På några anstalter finns möjlighet för de intagna att gå i föräldragrupp. Föräldragrupperna inom Kriminalvården utgår från barnkonventionen och materialet innefattar de områden i föräldraskapet som stöder barns förmåga att klara av påfrestningar som kan uppstå till följd av föräldrarnas kriminalvårdspåföljd. Medverkan i en föräldragrupp syftar till att stödja föräldrarna för att främja barnens positiva utveckling, med barnen i fokus. Målet är att föräldern får möjlighet att utveckla sin egen föräldraroll och får mer kunskap om barns behov och utveckling. Det kan även stärka motivationen till ett liv utan kriminalitet.

Barnanpassade besöksrum, som är större än andra besöksrum, finns på alla anstalter. Där finns barnmöbler, leksaker, spel, böcker och pysselmateriel. En del anstalter har en besökslägenhet. Där ska intagna kunna träffa sitt eller sina barn under en längre tid och i en bättre miljö än ett vanligt besöksrum. Här kan barn och föräldrar t.ex. leka, laga mat och titta på tv tillsammans. Samtliga kvinnoanstalter har besökslägenheter.

Alla Kriminalvårdens häkten, anstalter och frivårdskontor har minst ett barnombud. Ett barnombud ger stöd till barn till intagna och deras föräldrar, informerar om frivilligorganisationer, verkar för att besökande barn bemöts vänligt och tryggt samt har koll på att besöksrum, besökslägenheter och väntrum är anpassade.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet behandlade vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2015/16 ett motionsyrkande om att Kriminalvårdens anstalter ska vara anpassade för familjeliv (bet. 2015/16:JuU21 s. 29 f.). Utskottet konstaterade att åtgärder vidtagits inom Kriminalvården för att underlätta för den intagne att ta emot besök och stödja den intagne i sin roll som förälder. Utskottet såg inget skäl för det tillkännagivande som begärdes och avstyrkte därför yrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2015/16:174).

Utskottet behandlade vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2018/19 ett motionsyrkande om att Brottsoffermyndigheten bör få i uppdrag att utreda hur många barn som har föräldrar intagna på anstalt och hur stödet till dessa barn kan förbättras samt ett motionsyrkande om att anstalterna ska vara anpassade för familjeliv (bet. 2018/19:JuU13 s. 56 f.). Utskottet framhöll att olika åtgärder vidtagits inom Kriminalvården för att underlätta för den intagne att ta emot besök och stödja den intagne i sin roll som förälder. Utskottet vidhöll därför sin inställning att det inte fanns någon anledning för riksdagen att göra något tillkännagivande om att anstalterna ska

vara anpassade för familjeliv. Utskottet såg inte heller något skäl för det tillkännagivande om uppdrag till Brottsoffermyndigheten som begärts. Motionsyrkandena avstyrktes därför. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:192).

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att även med de utmaningar som den höga beläggningsgraden inom Kriminalvården innebär fortsätter arbetet inom myndigheten med att dels underlätta för de intagna att ta emot besök, dels stödja intagna som har barn i rollen som förälder. Utskottet vidhåller därför sin inställning att det inte finns någon anledning för riksdagen att göra något sådant tillkännagivande som begärs i motionerna 2023/24:2640 (S) yrkande 24 och 2023/24:2669 (MP) yrkande 122. Motionsyrkandena avstyrks därför.

Kriminalvårdens organisation och kapacitet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om bl.a. en plan för utbyggnad av Kriminalvården, säkerhet inom Kriminalvården och färre intagna på anstaltsavdelningarna.

Jämför reservation 13 (S), 14 (S), 15 (V) och 16 (V).

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 23 begär motionärerna att regeringen snarast ska ta fram en plan för hur Kriminalvården ska klara av den omfattande utbyggnaden av myndighetens verksamhet.

I samma motion yrkande 20 anför motionärerna att säkerheten på anstalt och i häkten måste vara fortsatt hög i den pågående utbyggnaden och att säkerhetsarbetet även behöver utvecklas i takt med att brottsligheten förändras.

I kommittémotion 2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 1 begärs att regeringen ska ta initiativ till en bred översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet där bl.a. frågor om överbeläggning, arbetsmiljö och nyrekryteringar beaktas.

I samma motion yrkande 4 begärs att regeringen ska ge Kriminalvården i uppdrag att inrätta avdelningar med färre klienter i syfte att anpassa avdelningarna efter de intagnas behov.

I motion 2023/24:794 av Per-Arne Håkansson och Ewa Pihl Krabbe (båda S) yrkande 2 anföras att kriminalvårdsanstalten i Vä utanför Kristianstad är särskilt lämplig för utbyggnad för att möta det växande behovet av anstaltsplatser och att verksamheten där därför bör utökas.

I motion 2023/24:2131 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD) anförs att regeringen bör se över möjligheten att utöka verksamheten vid anstalten i Gävle, där det i anslutning till anstalten finns obebyggd mark som vore lämplig för utbyggnad.

Hans Ekström m.fl. (S) anför i motion 2023/24:2381 att i den fortsatta utbyggnaden av Kriminalvården och antalet häktesplatser bör det övervägas att utöka kapaciteten i Eskilstuna. Motionärerna anför att häktade i Eskilstuna i dagsläget ofta blir placerade på andra orter flera timmar bort på grund av platsbristen.

Bakgrund

Kriminalvårdens årsredovisning

I Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 gör Kriminalvården bedömningen att förmågan att bedriva häktesverksamhet försämrades och förmågan att verkställa utdömda påföljder inom anstaltsverksamheten försämrades något under 2023 (s. 11). Bedömningarna grundar sig på att beläggningsgraden fortsatte att öka från en redan hög nivå, resultatet i det isoleringsbrytande arbetet försämrades, fler hot- och våldsincidenter rapporterades och antalet avskildhetsåtgärder ökade. En anledning till situationen var att medelantalet intagna fortsatte att växa, och Kriminalvården arbetade därför intensivt med att få fram fler platser. Medelantalet platser ökade med nästan 700 i häkte och anstalt under året, men medelantalet intagna ökade mer än så. Platsbristen i anstalt innebar att det fortfarande var många verkställighetsfall i häkte, dvs. individer med lagakraftvunnen dom som väntar på överförande till anstalt. Det skapade i sin tur platsbrist i häktena vilket ledde till att häktade oftare fick stanna kvar i arresten.

Medelbeläggningsgraden på häktena ökade med 325 intagna, eller 13 procent, vilket återigen innebar en högre ökningstakt än föregående år (s. 23 f.). Beläggningsgraden ökade till 99 procent. För att klara situationen i häkte användes beredskapsplatser i form av dubbelbeläggning i högre grad än tidigare. Med dessa borträknade var beläggningsgraden 113 procent. Den ökade medelbeläggningsgraden berodde på ett ökat inflöde i kombination med att häktningstiderna ökade. Häktningstiderna låg i snitt på 91 dagar, jämfört med 83 dagar under 2022, vilket motsvarar ca 240 fler belagda platser per dag.

Även beläggningsgraden i anstalt fortsatte att öka under 2023 (s. 38 f.). Medelbeläggningsgraden på anstalt ökade med 522 intagna, eller 10 procent, vilket var en högre ökningstakt än under 2022. Beläggningsgraden ökade till 98 procent. För att klara situationen fortsatte användningen av beredskapsplatser och tillfälliga platser att öka under 2023. Borträknat dessa uppgick den genomsnittliga beläggningsgraden under året till 120 procent. Platsbristen var stor i alla säkerhetsklasser och ökade mest i säkerhetsklass 3. Det berodde bl.a. på att Kolmårdsanstalten efter flera förlängningar av tidsfristen till slut stängdes eftersom hyresvärden hade sagt upp avtalet. Särskilt stor platsbrist var det för sexualbrottsdömda och för kvinnor. Precis som under 2022 uppgick

beläggningsgraden på kvinnoplatserna till 100 procent i genomsnitt, jämfört med 84 procent för 2021. Kapacitetsutökningen och förtätningen behövde ske i så snabb takt att tillräcklig hänsyn inte kunde tas till alla verkställighets- och arbetsmiljöfrågor. Det innebar att vissa avsteg behövde göras som resulterade i försämringar av främst arbetsmiljö och säkerhet. Bland annat användes avskildhetsplatser tillfälligt som bostadsrum främst i säkerhetsklass 1 och 2. Beläggningsgraden på avskildhetsplatser i anstalt var 80 procent i snitt, jämfört med 70 procent under 2022. I säkerhetsklass 1 var beläggningsgraden på avskildhetsplatserna så hög som 87 procent i snitt under året. Förutom att platserna tillfälligt användes som bostadsrum förklaras det höga nyttjandet av att nya avskildhetsplatser inte har skapats i samma utsträckning som normalplatser.

Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024–2033

I kapacitetsrapporten redogör Kriminalvården för sina kapacitetsbehov för 2024–2033, och kapacitetsbehovet till följd av de reformer som aviserats genom Tidöavtalet tas i beaktande. Tre stora reformområden framhålls i Tidöavtalet:

- mönsterbrytande åtgärder för att stoppa gängen
- krafttag mot ungdomsbrottsligheten
- en fullständig och genomgripande översyn av strafflagstiftningen.

Kriminalvården gör bedömningen att följande reformer som beskrivs i Tidöavtalet var och en för sig får stor påverkan på Kriminalvårdens kapacitet och kostnader (s. 14):

- obligatorisk häktning i fler fall
- ansvaret för unga som är grovt kriminella
- straff för unga lagöverträdare
- avskaffad fängelsepresumtion
- skärpta straff för gängrelaterad brottslighet
- dubbla straff för gängkriminella
- skärpta straff för vålds- och sexualbrott m.m.
- en ny påföljd: förvaringsdom
- avskaffande av dagens form av mängdrabatt
- strängare straff för återfall
- villkorlig frigivning
- utredning om att hyra anstaltsplatser utomlands.

Kriminalvården konstaterar att utredningar, promemorior och direktiv som lämnats till viss del har konkretiserat och utvecklat vad som avses med reformerna. Kriminalvårdens uppskattningar av kapacitetsbehovet är gjorda utifrån den information som fanns tillgänglig när rapporten lämnades den 15 december 2023.

Kriminalvården uppskattar att ett genomförande av reformerna innebär en ökning med ca 1 000 häktesår (s. 20 f.). Dessutom prognostiseras ytterligare 1 000 häktesår tillkomma grundat på andra faktorer. Sammantaget uppskattas antalet häktesår öka med ca 2 000 under den kommande tioårsperioden, vilket motsvarar en ökning med 78 procent. Det totala antalet häktade kan 2033 komma att uppgå till ca 4 500 personer.

Reformförslagen bedöms få störst effekt på antalet intagna i anstalt, inte minst eftersom straffskalorna förskjuts uppåt och att straffmätningen både vid ett brott och vid flerfaldig brottslighet skärps. Sammantaget skattas reformerna på sikt ge en ökning med ca 34 500 fängelseår (s. 21 f.). Av reformernas uppskattade effekter beräknas ca 28 000 fängelseår inträda under den närmaste tioårsperioden. Dessutom prognostiseras ytterligare 1 000 fängelseår tillkomma grundat på andra faktorer. En ökning med ca 29 000 fängelseår under den kommande tioårsperioden motsvarar en ökning med 450 procent. Det totala antalet fängelseklinter kan 2033 komma att uppgå till ca 35 000.

De föreslagna reformerna bedöms också ge effekt på samtliga påföljder och verkställighetsformer som frivården ansvarar för (s. 23 f.). Sammantaget beräknas reformerna ge en ökning med ca 8 500 frivårdsår och 27 500 s.k. anstaltsärenden, där ett anstaltsärende motsvarar en intagen i anstalt per år för vilken frivården har ett processansvar eftersom den intagne bedöms behöva stå under övervakning efter frigivning. Reformeffekterna motsvarar närmast en dubbling av verksamheten. Av reformernas uppskattade effekter beräknas ca 8 000 frivårdsår och 22 000 anstaltsärenden inträda under den närmaste tioårsperioden. Förutom dessa ca 8 000 frivårdsår prognostiseras ytterligare ca 3 000 frivårdsår tillkomma grundat på andra faktorer. Sammantaget uppskattas antalet frivårdsår öka med ca 11 000 under den kommande tioårsperioden, vilket motsvarar en ökning med 74 procent. Det totala antalet frivårdsklienter kan 2033 komma att uppgå till ca 25 500. I den siffran ingår inte anstaltsärenden.

Det finns för närvarande 39 häkten i landet, med totalt drygt 2 200 fasta platser. Under perioden 2024–2033 planerar Kriminalvården för en utökning i häkte med ca 3 300 fasta platser (s. 35 f.). Den totala anstaltskapaciteten utgörs för närvarande av 46 anstalter med totalt drygt 4 200 fasta platser. Under perioden 2024–2033 planeras ett utökat antal platser i anstalt med sammanlagt ca 12 300 fasta platser (s. 37 f.). Kriminalvården anför att myndigheten med denna planering har sträckt sig så långt som den i dagsläget bedömer vara ytterst möjligt för att skapa platser.

Kriminalvårdens budgetunderlag

I budgetunderlaget för 2025 föreslår Kriminalvården att regeringen ska föreslå riksdagen att anvisa en tilläggsbudget på 2 280 miljoner kronor för 2024. Tilläggsbudgeten behövs för att fortsätta myndighetens kapacitetsutökning enligt kapacitetsrapporten för 2024–2033. De reformer enligt Tidöavtalet som främst bedöms påverka klientprognosen under perioden 2025–2027 för både

håkte, anstalt och frivård är de som handlar om straff för unga lagöverträdare och att fängelsepresumtionen avskaffas. Därutöver bedöms ändrade regler för villkorlig frigivning och dagens form av mängdrabatt samt översynen av straffskalorna kraftigt öka antalet intagna i anstalt under perioden.

Kriminalvårdens regleringsbrev

I Kriminalvårdens regleringsbrev för 2024 anges att myndigheten, i syfte att följa upp den plan för utbyggnad som redovisats i rapporten Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024–2033, ska redovisa hur många nya platser som har tagits i bruk. Om antalet platser som tagits i bruk är lägre än vad som är planerat enligt rapporten ska orsakerna till detta anges. Kriminalvården ska också, i samband med budgetunderlaget 2026, lämna in en ny platskapacitetsrapport för perioden 2025–2034. Kriminalvården ska redovisa hur myndigheten löpande arbetar med att anpassa platskapaciteten på ett snabbt, effektivt, ändamålsenligt och flexibelt sätt.

Säkerhetsarbetet inom Kriminalvården

I Kriminalvårdens årsredovisning för 2023 gör Kriminalvården bedömningen att säkerhetsläget var fortsatt allvarligt och ansträngt under 2023 (s. 68 f.). Det blev svårare att utföra uppdraget med en bibehållen god säkerhet. Bedömningen bygger bl.a. på lägesbilder och analyser, som i sin tur exempelvis baseras på en ökad rapportering av hot, våld och otillåten påverkan. Ingen direktrymning genomfördes, däremot två beväpnade fritagningar i samband med transporter, vilket var ytterligare indikatorer på att säkerhetsläget var allvarligt. Efter fritagningarna stärktes säkerhetsarbetet kring transporter. Säkerhetsläget påverkades påtagligt av kapacitetsbristen: bristen på platser som ledde till förtätning och dubbelbeläggning samt obalansen mellan erfarna och nya medarbetare, och i vissa fall brist på medarbetare. Det kontinuerliga lägesbilsarbetet bedöms dock ha ökat medvetenheten om säkerhetsrisker och bidragit till att ge stöd till det lokala förebyggande och operativa arbetet. Det hårdnande klimatet i samhället avspeglades även i Kriminalvårdens miljöer. Det innebar bl.a. en ökad fientlighet riktad mot medarbetarna, med mer hot, våld, trakasserier och otillåten påverkan. Antalet klienter med koppling till den organiserade brottsligheten ökade inom alla verksamhetsgrenar. Kriminalvården fortsatte därför att intensifiera arbetet i den myndighetsgemensamma satsningen mot organiserad brottslighet. Utbildningsinsatser genomfördes inom områdena otillåten påverkan och säkerhet i rekryteringsprocessen, för att minska risken för infiltration och korruption. Utvecklingen av it- och informationssäkerheten fortsatte. Även med en fungerande teknik fanns det fortfarande stora utmaningar med att bibehålla en acceptabel säkerhetsnivå kring intagnas telefoni. Arbetet är viktigt för att minska risken för att intagna fortsätter att vara brottsaktiva. Trots det ansträngda säkerhetsläget bedömer Kriminalvården att säkerhetsarbetet inom myndigheten fortsatt fungerade väl. För att klara uppdraget har dock

myndigheten tvingats att ta högre medvetna risker. Under 2023 flyttades gränserna ytterligare och sannolikheten för en allvarlig säkerhetshändelse ökade.

I Kriminalvårdens kapacitetsrapport 2024–2033 anger myndigheten att det finns stora säkerhetsutmaningar och anför följande (s. 59):

Den snabba och kraftiga expansionen medför en ökad trångboddhet och allmän trängsel bland intagna. Intagnas möjligheter till en personlig sfär minskar och miljön kring intagna riskerar generellt bli mer intensiv och stökig. Sedan föregående år har rapporteringen av hot, våld och trakasserier mellan intagna ökat med 21 procent. Det har under senare tid blivit vanligare att intagna går ihop i grupp och utövar våld mot en eller flera medintagna. Vidare bedöms risken för att intagna begår våldshandlingar för att åstadkomma en placering i avskildhet öka i takt med att fler intagna tvingas dela bostadsrum. Det markant ökade antalet intagna, och den trängsel som redan nu uppkommit i framförallt anstaltsmiljö, ökar sammantaget risken för att intagna påverkar varandra att allvarligt störa ordningen eller säkerheten.

Säkerheten skulle vidare påverkas av en minskad bemanningstäthet. En viktig del i Kriminalvårdens säkerhetsarbete är att arbeta personaltätt och nära de intagna, vilket inte kommer att vara möjligt i samma utsträckning med en väsentligt lägre bemanningsnivå. Följden av en snabb och kraftig kapacitetsökning är att säkerhetsarbetet inom myndigheten sannolikt kommer att behöva förändras och i högre grad bygga på prioriteringar och riktade insatser.

En ökad trängsel bland intagna i kombination med en lägre bemanningstäthet är en oroande utveckling ur ett säkerhetsperspektiv.

I Kriminalvårdens regleringsbrev för 2024 anges att Kriminalvården ska redovisa hur myndigheten har arbetat för att upprätthålla en god säkerhet. En särskild redovisning ska göras av arbetet med att förebygga infiltration, korruption och otillåten påverkan inom verksamheten.

Anstalts- och häktesplatser på vissa orter

I ett svar på skriftlig fråga 2021/22:1667 anförde justitie- och migrationsminister Morgan Johansson (S) den 15 juni 2022 bl.a. följande om anstaltsplatser i befintliga och nya anläggningar: ”Det är Kriminalvården som ansvarar för sin lokalförsörjning inom de ekonomiska ramar de tilldelas.”

Tidigare riksdagsbehandling

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2020/21 föreslog utskottet ett tillkännagivande om fler anstaltsplatser (bet. 2020/21:JuU26 s. 62 f.). Utskottet anförde följande:

Som framgår ovan är överbelagda anstalter redan ett stort problem. De straffskärpningar som har föreslagits, t.ex. skärpta straff för vålds- och vapenbrott, kommer att leda till att fler personer tillbringar en längre tid på anstalter än nu. Bristen på fängelseplatser leder till stora påfrestningar för både de intagna och personalen och påverkar det återfallsförebyggande arbetet negativt. Utskottet anser att arbetet med utbyggnaden av anstalter och att motverka överbeläggning är viktigt. Platsbrist får aldrig vara en

anledning att ge avkall på allmän säkerhet och Kriminalvården måste därför få de resurser som krävs för att kapaciteten ska vara tillräcklig. Regeringen bör därför upprätta en handlingsplan för hur kapaciteten kraftigt ska utökas på sikt.

Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2020/21:304). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 78 f.).

Även vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2021/22 föreslog utskottet ett tillkännagivande om fler anstaltsplatser (bet. 2021/22:JuU25 s. 52 f.). Utskottet anförde följande:

Som framgår ovan tillkännagav riksdagen i maj 2021 att regeringen bör upprätta en handlingsplan för hur kapaciteten inom Kriminalvården ska utökas på sikt. Överbelagda anstalter är dock fortfarande ett stort problem. Brist på fängelseplatser leder till stora påfrestningar både för de intagna och för personalen och påverkar det återfallsförebyggande arbetet negativt. Utbyggnaden av anstalter borde ha påbörjats och drivits långt kraftfullare än vad som skett hittills. Regeringen måste ta sitt ansvar för att snabbt komma till rätta med situationen.

Riksdagen biföll utskottets förslag (rskr. 2021/22:246). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 122 f.).

Även vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2022/23 behandlade utskottet ett motionsyrkande om fortsatt utbyggnad av Kriminalvården. Utskottet hänvisade till de tidigare tillkännagivandena och anförde att överbelagda häkten och anstalter är fortsatt ett stort problem. Eftersom det pågår ett intensivt arbete inom Kriminalvården med att utöka antalet fasta platser på häkten och anstalter saknades det enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande i denna fråga. Utskottet avstyrkte motionsyrkandet och riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2021/22 var utskottet inte berett att göra något tillkännagivande om på vilka platser i landet Kriminalvården bör etablera nya häkten och anstalter och avstyrkte motionsyrkanden om detta (bet. 2021/22:JuU25 s. 52 f.). Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2021/22:246).

Inte heller vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2022/23 var utskottet berett att ställa sig bakom yrkanden om på vilken plats i landet Kriminalvården bör etablera en ny anstalt (bet. 2022/23:JuU13 s. 42 f.). Motionerna avstyrktes därför. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan tillkännagav riksdagen i maj 2021 att regeringen bör upprätta en handlingsplan för hur kapaciteten inom Kriminalvården ska utökas på sikt. Även våren 2022 gjorde riksdagen ett tillkännagivande där den uttalade att regeringen måste ta sitt ansvar för att snabbt komma till rätta med platsbristen. Utskottet konstaterar att överbelagda häkten och anstalter är ett

fortsatt stort problem. Det pågår emellertid ett intensivt arbete inom Kriminalvården med att utöka antalet fasta platser på häkten och anstalter, och därför saknas det enligt utskottet skäl för riksdagen att göra ytterligare ett tillkännagivande i denna fråga. Därmed avstyrker utskottet motion 2023/24:2640 (S) yrkande 23.

Utskottet konstaterar att Kriminalvården i sin årsredovisning för 2023 gör bedömningen att säkerhetsläget var fortsatt allvarligt och ansträngt under 2023. Trots det ansträngda läget bedömer Kriminalvården att säkerhetsarbetet inom myndigheten fortsatt fungerade väl men att risken för en allvarlig säkerhetshändelse ökade. Det råder enligt utskottet inget tvivel om att det är en utmanande säkerhetssituation för Kriminalvården i och med den höga belägningsgraden och allt fler incidenter i form av hot, våld, trakasserier och otillåten påverkan. Regeringen har i regleringsbrevet för 2024 angett att Kriminalvården ska redovisa hur myndigheten har arbetat för att upprätthålla en god säkerhet. I och med att regeringen följer upp säkerhetssituationen anser utskottet att det inte finns skäl att göra ett sådant tillkännagivande som begärs i motion 2023/24:2640 (S) yrkande 20. Motionsyrkandet avstyrks.

Utskottet konstaterar vidare att Kriminalvården står inför en historiskt stor utbyggnad. Under denna process kommer bl.a. frågorna om överbeläggning, arbetsmiljö och rekrytering av personal att behöva hanteras. Utskottet anser inte att det finns skäl att göra ett sådant tillkännagivande som begärs i motion 2023/24:436 (V) yrkande 1. Motionsyrkandet avstyrks.

Utskottet anser inte heller att det bör göras ett sådant tillkännagivande om att Kriminalvården ska få i uppdrag att inrätta avdelningar med färre intagna som begärs i motion 2023/24:436 (V) yrkande 4.

Utskottet är inte heller berett att ställa sig bakom yrkanden om på vilka platser i landet Kriminalvården bör etablera nya anstalter och häkten eller bygga ut befintliga. Motionerna 2023/24:794 (S) yrkande 2, 2023/24:2131 (SD) och 2023/24:2381 (S) avstyrks därför.

Villkorlig frigivning m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om villkorlig frigivning i förtid och avlyssning, övervakning och vistelseförbud efter frigivning.

Jämför reservation 17 (V) och 18 (C).

Motionerna

I kommittémotion 2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 3 begär motionärerna att regeringen ska ta initiativ till att personer som inte är dömda för sexual- eller våldsbrott, som har genomgått relevanta behandlingsprogram och som har upp till sex månader kvar på sin strafftid ska kunna börja avtjäna den villkorliga frigivningen i förtid. Enligt motionärerna skulle förslaget

frigöra ca 1 500 platser inom Kriminalvården och på så sätt lösa problemet med överbeläggning.

I kommittémotion 2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 17 begär motionärerna att det ska utredas i vilken mån s.k. restriktionsdomar kan införas, som innebär att en dömd person efter avtjänat fängelsestraff underkastas vissa kontroller, övervakning eller förbud att vistas i vissa områden. Verkställighet med s.k. fotboja bör enligt motionärerna kunna kombineras med vistelseförbud inom ett visst geografiskt område.

Bakgrund

Gällande rätt

Villkorlig frigivning

I brottsbalken finns bestämmelser om villkorlig frigivning för den som avtjänar ett fängelsestraff. Huvudregeln är att villkorlig frigivning ska ske när den dömda har avtjänat två tredjedelar av sitt fängelsestraff, dock minst 30 dagar (26 kap. 6 §).

Villkorlig frigivning kan dock skjutas upp vid misskötsamhet. Sedan den 1 maj 2021 är det tillräckligt att det finns särskilda skäl mot villkorlig frigivning för att den ska skjutas upp. Tidigare krävdes synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns särskilda skäl mot villkorlig frigivning ska det särskilt beaktas om den dömda under verkställigheten i kriminalvårdsanstalt

1. inte har deltagit i eller har misskött anvisade åtgärder som syftar till att förebygga återfall i brott eller på annat sätt främja hans eller hennes anpassning i samhället eller
2. annars på ett allvarligt sätt har brutit mot de föreskrifter och villkor som gäller för verkställigheten.

Om det finns särskilda skäl mot villkorlig frigivning kan den skjutas upp med högst 180 dagar åt gången (26 kap. 6 a § och 7 § andra stycket). Beslut om uppskjuten villkorlig frigivning fattas av Kriminalvården och kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (26 kap. 9 § och 38 kap. 14 §).

Prövotid

Efter den villkorliga frigivningen gäller en prövotid som motsvarar den strafftid som återstår vid frigivningen, dock minst 365 dagar (26 kap. 10 § brottsbalken). Den frigivne ska under prövotiden vara skötsam, efter förmåga försöka försörja sig och betala skadestånd som har dömts ut på grund av brottet (11 §). Den frigivne är också skyldig att på kallelse inställa sig hos Kriminalvården.

Övervakning

Den 1 juli 2020 ändrades reglerna när det gäller övervakningstiden efter villkorlig frigivning. Syftet med ändringarna var att stärka Kriminalvårdens möjligheter att vidta kontroll- och stödåtgärder för dem som frigives villkorligt

från ett fängelsestraff. Ändringarna innebar bl.a. att möjligheten att föreskriva villkor om vad som ska gälla efter den villkorliga frigivningen utökades och att Kriminalvården numera kan fatta beslut om elektronisk övervakning av den frigivne för att kontrollera att en föreskrift följs.

Enligt 26 kap. 12 § brottsbalken ska den som är villkorligt frigiven ställas under övervakning om det behövs för att minska risken att han eller hon begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället. Det är Kriminalvården som beslutar om övervakning. Om inte något annat beslutas upphör övervakningen vid prövotidens utgång. Övervakningen och kriminalvården i frihet i övrigt bedrivs under ledning av Kriminalvården (13 §). Under övervakningen ska Kriminalvården genom stöd och kontroll verka för att den frigivne inte begår nya brott och för att hans eller hennes anpassning i samhället även i övrigt främjas (14 §). För varje frigiven som står under övervakning ska det upprättas en individuellt utformad plan och Kriminalvården får, om det behövs, besluta om särskilda föreskrifter som ska följas av den övervakade (16 §). Om det behövs för att minska risken att den som står under övervakning begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället, får Kriminalvården enligt 16 § besluta om en särskild föreskrift som ska följas av den övervakade. En sådan föreskrift kan t.ex. avse behandling, deltagande i återfallsförebyggande eller missbruksrelaterad programverksamhet, vistelseort eller skyldighet att lämna bl.a. blodprov, och får högst beslutas för ett år åt gången. Om det är särskilt angeläget för att minska risken att den övervakade begår nya brott får Kriminalvården besluta om elektronisk övervakning för att kontrollera att en föreskrift enligt 16 § följs (17 §). Elektronisk övervakning får beslutas för högst sex månader åt gången. En kontroll- och tvångsåtgärd får enligt 14 a § endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas i stället.

Vistelseförbud

Enligt 26 kap. 16 § andra stycket 7 brottsbalken finns det efter villkorlig frigivning en möjlighet att ge den övervakade föreskrifter om vistelseort eller andra anvisningar om på vilka platser eller inom vilka områden den som är villkorligt frigiven eller dömd till skyddstillsyn ska vistas eller inte får vistas. En motsvarande föreskriftsrätt finns i 28 kap. 6 § brottsbalken när det gäller skyddstillsynsdömda och i 11 kap. 6 § fängelselagen när det gäller de som avtjänar sitt straff i en kriminalvårdsanstalt men medges vistelse utanför anstalten.

Enligt lagstiftning som trädde i kraft den 1 oktober 2022 har Kriminalvården möjlighet att på eget initiativ pröva om ett fängelsestraff ska verkställas med fotboja och att besluta föreskrifter om förbud för den dömda att vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område, se 8 § andra stycket 2 och 9 § lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Det kan t.ex. handla om förbud att vistas i närheten av ett brottsoffers bostad eller på vissa utpekade platser där risken för återfall bedöms vara

särskilt stor, t.ex. en klubblokal eller platser där narkotikaförsäljning är vanligt förekommande eller där kriminellt belastade vistas eller bor (prop. 2021/22:196 s. 20). Om risken för återfall i brott är kopplad till att den dömda begär sig till någon annan kommun eller stadsdel, kan förbudet avse det. Elektroniska hjälpmedel får användas för att kontrollera att en föreskrift om t.ex. vistelseförbud följs (8 § tredje stycket lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll).

Pågående arbete

Den 30 juni 2022 beslutade regeringen kommittédirektiv om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott (dir. 2022:95). När det gäller förstärkt samhällsskydd vid allvarlig och upprepad brottslighet anges att utredaren ska

- överväga och om lämpligt föreslå ändringar av straff- och verkställighetslagstiftningen, t.ex. när det gäller villkorlig frigivning, som innebär ett förstärkt samhällsskydd vid allvarlig och upprepad brottslighet
- överväga olika alternativ för hur en sådan förstärkning kan åstadkommas, analysera för- och nackdelar med dem och överväga om det är lämpligt att kombinera olika förändringar
- överväga och om lämpligt föreslå andra ändringar av bestämmelserna om när villkorlig frigivning tidigast får ske och av regleringens utformning som en presumtion för att villkorlig frigivning ska ske.

När det gäller tillämpning av återfallsförebyggande åtgärder och en skärpt reglering för den som återfaller i brott under prövotiden anges att utredaren ska

- överväga och om lämpligt föreslå ändringar som innebär att samtliga korta fängelsestraff omfattas av reglerna om villkorlig frigivning, eventuellt i kombination med ett höjt allmänt fängelseminimum
- ta ställning till om ny villkorlig frigivning inte längre ska ske efter att villkorligt medgiven frihet förklarats förverkad med anledning av misskötsamhet eller återfall i brott
- lämna nödvändiga författningsförslag.

När det gäller förbud att kontakta brottsoffer och vistelseförbud anges att utredaren ska

- ta ställning till om det bör införas en möjlighet att besluta om särskilda föreskrifter som innebär ett förbud för den villkorligt frigivne eller skyddstillsynsdömde att kontakta brottsoffret
- överväga ändringar inom ramen för påföljdssystemet som innebär utökade eller nya möjligheter att besluta var en dömd person ska vistas eller inte får vistas

- oavsett ställningstagande i sak lämna förslag om en ny brottspåföljd som ska kunna innebära anvisningar om var den dömd ska vistas eller inte får vistas
- även i övrigt lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget i denna del skulle ursprungligen redovisas senast den 29 december 2023.

Den 1 juni 2023 beslutade regeringen i ett tilläggsdirektiv att utvidga uppdraget. Utredaren ska nu även bl.a.

- oavsett ställningstagande i sak lämna förslag på reglering av överträdelse av anvisning om var en dömd person ska vistas eller inte får vistas
- oavsett ställningstagande i sak lämna förslag på en skärpt reglering som innebär att villkorlig frigivning som huvudregel inte beviljas, annat än om det finns särskilda skäl, och att villkorlig frigivning kan ske tidigast efter tre fjärdedelar av strafftiden
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå de ändringar som behövs för att säkerställa att stöd och kontroll, t.ex. i form av övervakning, kan komma till stånd även i de fall villkorlig frigivning inte sker
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå de ändringar som behövs angående provotid efter villkorlig frigivning för att säkerställa att den dömd kan bli föremål för effektiva kontroll- och återfallsförebyggande åtgärder under en tillräckligt lång tid
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar i reglerna om permission i syfte att inskränka rätten till och skärpa villkoren för permission och annan tillfällig vistelse utanför anstalt.

Uppdraget förlängdes och ska redovisas senast den 1 juli 2024 (dir. 2023:74).

Tidigare riksdagsbehandling

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2021/22 behandlade utskottet ett yrkande om att vissa grupper av intagna ska friges villkorligt i förtid för att lösa problemen med överbeläggning inom Kriminalvården (bet. 2021/22:JuU25 s. 59 f.). Utskottet var inte berett att ställa sig bakom förslaget och avstyrkte motionsyrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2021/22:246).

Motionsyrkanden om att kunna döma till vistelseförbud behandlades våren 2019 vid beredningen av proposition 2018/19:77 Förstärkta återfallsförebyggande åtgärder vid villkorlig frigivning (bet. 2018/19:JuU25 s. 7 f.). I betänkandet konstaterade utskottet att det redan var möjligt att besluta föreskrifter om vistelseort, vilka t.ex. kan innehålla ett förbud för den frigivne att vistas på en viss plats eller inom ett särskilt angivet område. Det hade enligt utskottet inte framkommit något som gav anledning att införa ytterligare möjligheter att besluta om vistelseförbud för den som dömts för brott. Motionerna avstyrktes. Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2018/19:228).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2019/20 föreslog utskottet ett tillkännagivande om att regeringen borde återkomma med ett förslag om vistelseförbud (bet. 2019/20:JuU26 s. 60 f.). Utskottet anförde följande:

I fråga om vistelseförbud finner utskottet att detta kan vara en lämplig åtgärd för att minska kriminellas möjlighet att använda sitt våldskapital som en maktfaktor i ett bostadsområde. Det är i dag ett problem att personer med anknytning till kriminella grupperingar, som har gjort sig skyldig till upprepad brottslighet, efter avtjänat fängelsestraff kan återvända till det område där han eller hon begått brotten. Utskottet finner förvisso att det förslag som nyligen har lämnats i en promemoria om möjligheter till tydligare villkor angående var en villkorligt frigiven person får vistas är ett steg i rätt riktning för att komma till rätta med detta. Det är dock inte tillräckligt. Enligt utskottet bör t.ex. överträdelse av ett vistelseförbud vara straffbart. Regeringen bör därför låta utreda ett vistelseförbud för personer som har begått upprepad brottslighet och som har anknytning till kriminella grupperingar, i syfte att motverka och bryta upp dessa grupperingar. Utskottet föreslår att riksdagen tillkännager detta för regeringen.

Riksdagen följde utskottets förslag (rskr. 2019/20:258). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 59).

I behandlingen av regeringens lagförslag om utökade kontroll- och stödmöjligheter avseende skyddstillsynsdömda anförde utskottet med anledning av följdmotioner om vistelseförbud följande (bet. 2020/21:JuU22 s. 6 f.):

Det förslag som lämnas i propositionen om att tydliggöra möjligheten att föreskriva villkor om var den som är villkorligt frigiven eller dömd till skyddstillsyn ska vistas eller inte får vistas är ett steg i rätt riktning men enligt utskottets mening inte tillräckligt. Som framgår ovan har riksdagen också tidigare riktat ett tillkännagivande till regeringen om införande av ett mer omfattande vistelseförbud. För att motverka kriminella grupperingar och komma åt de lokalt knutna kriminella gängen som bl.a. finns i storstädernas förortsområden behöver det införas en ny form av påföljd, vistelseförbud. Vistelseförbudet ska kunna aktualiseras för personer som har begått upprepad brottslighet och som har anknytning till kriminella grupperingar. Det skulle innebära att den som döms förbjuds att vistas i ett visst geografiskt område under en viss period. Vistelseförbudets längd bestäms vid straffmätningen och ska kunna gälla längre än strafftiden. Vidare ska det vara straffbart att överträda ett vistelseförbud. Mot denna bakgrund finns det enligt utskottet anledning för riksdagen att göra ett nytt tillkännagivande till regeringen.

Riksdagen ställde sig bakom utskottets förslag (rskr. 2020/21:235). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 70 f.).

I behandlingen av regeringens lagförslag om nya verktyg mot gängkriminaliteten anförde utskottet med anledning av följdmotioner om vistelseförbud följande (bet. 2021/22:JuU44 s. 18 f.):

Som utskottet tidigare har anfört behövs en ny form av påföljd, vistelseförbud, för att motverka kriminella grupperingar och komma åt de lokalt knutna kriminella gängen som bl.a. finns i storstädernas förortsområden. Denna typ av individuellt avgränsade vistelseförbud bör

ta sikte på individer som är involverade i exempelvis gängrelaterat våld eller narkotikaförsäljning. Det skulle kunna begränsa de mest brottsaktiva personernas rörelsefrihet och därigenom lugna ned pågående konflikter. Positiva erfarenheter finns bl.a. från Danmark. Detta har riksdagen också sedan tidigare tillkännagett för regeringen. Det är förvisso positivt att regeringen nu har aviserat en utredning om vistelseförbud, men enligt utskottet är det osäkert om utredningen avser den typ av vistelseförbud som riksdagen har efterfrågat. Utskottet anser därför att det finns skäl för riksdagen att tillkänna för regeringen att den omgående bör tillsätta en utredning eller komplettera direktiven till den aviserade utredningen i syfte att så snart som möjligt återkomma med ett lagförslag om vistelseförbud för gängkriminella i enlighet med det anförda.

Riksdagen ställde sig bakom utskottets förslag (rskr. 2021/22:252). Tillkännagivandet är inte slutbehandlat (skr. 2023/24:75 s. 124 f.).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2022/23 behandlade utskottet ett yrkande om att såväl möjligheten att avlyssna eller övervaka en dömd person en viss tid efter frigivning som möjligheten till förbud att vistas i vissa områden bör utredas. Utskottet hänvisade till tidigare tillkännagivanden om vistelseförbud och till att utredningen om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott ska ta ställning till frågor om vistelseförbud. Dessutom anförde utskottet att det aviserats i Tidöavtalet att vistelseförbud enligt dansk modell ska införas. Den som döms för brott ska kunna meddelas ett förbud mot att vistas i ett visst geografiskt område i upp till tio år efter avtjänat fängelsestraff. Detta ska gälla gängrelaterade brott, hedersrelaterade brott och brott kopplade till extremism men också för våldsbrott i nära relationer. Utifrån att det pågick ett arbete som syftar till att begränsa brottsaktiva personers rörelsefrihet och möjlighet att fortsätta begå brott efter avtjänat straff ansåg utskottet att det inte fanns skäl att ställa sig bakom det efterfrågade tillkännagivandet. Utskottet avstyrkte därför motionsyrkandet. Riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Vid beredningen av motioner från den allmänna motionstiden 2022/23 behandlade utskottet även ett yrkande om att Kriminalvården ska få möjlighet att meddela vistelseförbud för den dömda inom ett visst geografiskt område, exempelvis i samband med verkställighet genom fotboja. Utskottet anförde att enligt lagstiftning som trädde i kraft den 1 oktober 2022 har Kriminalvården möjlighet att på eget initiativ pröva om ett fängelsestraff ska verkställas med fotboja och att besluta föreskrifter om förbud för den dömda att vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område. Mot denna bakgrund var utskottet inte berett att ställa sig bakom ett sådant tillkännagivande som efterfrågats. Utskottet avstyrkte därför motionsyrkandet och riksdagen följde utskottets förslag (prot. 2022/23:92 § 11).

Utskottets ställningstagande

Utskottet är inte berett att ställa sig bakom förslaget om att vissa grupper av intagna ska frigges villkorligt i förtid för att lösa problemen med överbeläggning inom Kriminalvården. Motion 2023/24:436 (V) yrkande 3 avstyrks därför.

Riksdagen har tidigare gjort flera tillkännagivanden om vistelseförbud. Som framgår ovan ska utredningen om ett förstärkt samhällsskydd och en minskad risk för återfall i brott ta ställning till frågor om bl.a. vistelseförbud och förbud att kontakta brottsoffer. Det pågår således ett arbete som syftar till att begränsa brottsaktiva personers rörelsefrihet och möjlighet att fortsätta begå brott efter avtjänat straff. Utskottet konstaterar även att Kriminalvården redan idag har möjlighet att på eget initiativ pröva om ett fängelsestraff ska verkställas med fotboja och att besluta föreskrifter om förbud för den dömda att vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område. Mot den bakgrunden anser utskottet att det inte finns skäl att ställa sig bakom ett sådant tillkännagivande som efterfrågas i motion 2023/24:2484 (C) yrkande 17. Utskottet avstyrker därför yrkandet.

Motioner som bereds förenklat

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår 22 motionsyrkanden med förslag som har behandlats och avslagits tidigare under valperioden.

Utskottets ställningstagande

De motionsyrkanden som finns upptagna i bilaga 2 rör samma eller i huvudsak samma frågor som utskottet har behandlat tidigare under valperioden, se betänkande 2022/23:JuU13. Utskottet avstyrker därför dessa motionsyrkanden. Tidigare ståndpunkter framgår av det nämnda betänkandet.

Reservationer

1. **Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete, punkt 1 (S)**

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 21.

Ställningstagande

Kriminalvården bedriver ett framgångsrikt återfallsförebyggande arbete och det är viktigt att det arbetet kan fortsätta även med den utbyggnad av verksamheten som nu sker. Kriminalvårdens mål måste vara att människor inte begår nya brott efter avtjänat straff. En framgångsfaktor är en engagerad och välutbildad personal och en annan framgångsfaktor är att programarbetet på anstalterna vilar på vetenskaplig grund.

2. **Stärkt myndighetssamverkan i det återfallsförebyggande arbetet, punkt 2 (S, C, MP)**

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Ulrika Liljeberg (C), Rasmus Ling (MP), Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 19 och
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 119.

Ställningstagande

Kriminalvården har en viktig roll i att förebygga återfall i brott. Något som i dag inte fungerar tillfredsställande är utslussning och uppföljning av de som

avtjänat sitt straff. Det är av stor betydelse att de som avtjänat ett straff får goda möjligheter att få en koppling till arbetsmarknaden, så att det finns ett bättre alternativ än att återgå till brottslighet. Samverkan mellan Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och socialtjänsten måste förbättras så att den enskilde får ett tillfredsställande stöd i återanpassningen till samhället.

3. Statligt ansvar för inslussning och återanpassning, punkt 3 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 5.

Ställningstagande

Återanpassningen av intagna i samhället, s.k. inslussning, har länge varit bristfällig. Det beror till stor del på att relevanta myndigheter, exempelvis socialtjänsten och Kriminalvården, har svårt att samarbeta. Socialtjänsten tar dessvärre inte heller alltid sitt ansvar för att stödja och hjälpa den som ska frigges från ett fängelsestraff, t.ex. när det gäller bostad. Den bristande inslussningen och återanpassningen av personer som avtjänat fängelsestraff drabbar både de individer det gäller och allmänheten, som riskerar att utsättas för nya brott. Det är både kontraproduktivt och orimligt att staten inte tar ett större ansvar för inslussning och återanpassning av människor som begått grova brott. Jag anser att regeringen behöver ta ett helhetsgrepp om frågan. Riksdagen har tidigare riktat ett tillkännagivande till regeringen om att Kriminalvårdens arbete med att förebygga återfall bör förstärkas. Jag anser att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över hur staten skulle kunna ta ett större ansvar för inslussning och återanpassning av grovt kriminella personer efter avtjänat straff. Det är högst rimligt att staten under en tillräckligt lång period efter frigivning tar ekonomiskt ansvar för personernas försörjning, sysselsättning och boende, allt för att minska återfall i brott och underlätta återetableringen i samhället.

4. Vistelse i halvvägshus, punkt 4 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion 2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 6.

Ställningstagande

I dag finns möjligheter för vissa intagna att avtjäna sista tiden av fängelsestraffet i s.k. halvvägshus. Verksamheten har till syfte att ge stöd för att klara ett eget boende och deltagande i samhällslivet genom arbete, praktik eller studier, vilket ökar möjligheterna för individen att återanpassas till samhället. Klienten får under eget ansvar vistas i en miljö som är öppnare än den som finns på en öppen anstalt och får samtidigt ta del av det stöd och den hjälp som personal på halvvägshuset, Kriminalvården och andra myndigheter kan erbjuda. Den som vistas i halvvägshus får lämna området under särskilda tider för att t.ex. delta i sysselsättning och göra inköp. Det är främst personer som varit skötsamma under sin vistelse i anstalt som i dag kan få en plats i halvvägshus. Självklart passar inte halvvägshus för alla intagna av olika orsaker. Det kan t.ex. handla om att en person har stora vårdbehov eller andra behov av insatser som inte kan erbjudas i ett halvvägshus. Jag anser dock att det är rimligt att se över möjligheten att ge fler intagna än i dag möjlighet att avsluta sin fängelsevistelse i halvvägshus eftersom detta underlättar inklussningen i samhället avsevärt.

5. Stöd till anhöriga inom ramen för avhopparverksamhet, punkt 5 (MP)

av Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion 2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 124.

Ställningstagande

Många av de som tillhör kriminella grupperingar vill bryta med det kriminella livet. Detta gäller inte minst unga. Sådana uppbrott innebär dock ofta stora svårigheter och risker, vilket får till konsekvens att många stannar kvar i kriminalitet. Om en livsstilskriminell person upphör med sin brottsliga verksamhet är det en stor vinst för hela samhället, ur både ett ekonomiskt och ett mänskligt perspektiv. Avhopparverksamheterna gör skillnad och jag anser att civilsamhällets viktiga arbete med avhoppare och återanpassning bör stödjas i högre grad än i dag.

Familjemedlemmarna är ofta viktiga aktörer när det gäller att få människor att sluta med brott. De anhöriga kan dessutom befinna sig i en mycket utsatt situation. Jag vill därför att regeringen ska undersöka möjligheten för avhopparverksamheterna att även lämna stöd till personer i nära relationer med personer i kriminella nätverk.

6. Tillsyn över avhopparverksamheterna, punkt 6 (MP)

av Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 6 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 125.

Ställningstagande

Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse och Socialstyrelsen har sedan september 2021 i uppdrag att tillsammans förstärka och utveckla arbetet med stöd till avhoppare från kriminella, våldsbejakande extremistiska och hedersrelaterade miljöer i hela landet. Det är positivt att mer görs för att fler ska hoppa av, men det saknas fortfarande ett samlat nationellt ansvar för avhopparverksamheterna.

Tyvär har det även framkommit uppgifter om stora brister i vissa avhopparverksamheter. Kritik har kommit både från personer som själva omfattats av insatserna och från de som bedriver verksamheten. Sydsvenskan har i en granskning av en avhopparverksamhet i Malmö bl.a. avslöjat att en avhoppare fått tillgång till en anställds dator som innehöll sekretesskyddade uppgifter om andra gängkriminella avhoppare. Tidigare kriminella fick lära sig att fuska med bidrag och arbetsgivaren avlönade dessutom svart arbetskraft. Situationen var så pass allvarlig att Malmö stad satte stopp för verksamheten eftersom ”personer hade kunnat dö”. Kritik har kommit även mot andra avhopparverksamheter.

Den typen av händelser är inte acceptabla. Att avhopparverksamheterna lyckas är avgörande för att förhindra återfall i brott. Skattemedel som finansierar verksamheterna ska användas ansvarsfullt. Jag vill därför att det görs en översyn av tillsynen av avhopparverksamheterna, för att säkerställa kvalitet och effektivitet.

7. Tillståndsplikt för avhopparverksamheter, punkt 7 (MP)

av Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 7 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 126.

Ställningstagande

Mot bakgrund av de stora brister som framkommit i vissa avhopparverksamheter anser jag att det, utöver förbättrad tillsyn, behöver införas en tillståndsplikt för att bedriva avhopparverksamhet i fristående regi. Det innebär att den aktör som vill bedriva avhopparverksamhet måste uppfylla vissa villkor och få ett godkännande innan verksamheten får börja bedrivas.

8. Vinstdrivande aktörer och avhopparverksamhet, punkt 8 (MP)

av Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 127.

Ställningstagande

Det kan ifrågasättas om vinstdrivande företag bör få bedriva avhopparverksamhet. Som exempel på problematiken kan tas ett fall där en person, som själv dömts för allvarliga brott, fick jobb som avhopparcoach på ett företag. Dessutom utgick provision, dvs. den anställde fick mer pengar för varje klient som lockades till verksamheten. Den typen av händelser är inte acceptabla. Jag

vill att regeringen ser över konsekvenserna av att avhopparverksamhet idag får bedrivas av vinstdrivande aktörer.

9. Förbättrad samverkan mellan utslussnings- och avhopparverksamhet, punkt 9 (MP)

av Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 9 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 128.

Ställningstagande

Avhopparverksamheterna gör skillnad och många lyckas komma bort från brottets bana. Tyvärr är det även många som misslyckas. Jag anser att ett sätt att få fler att faktiskt lämna det kriminella livet bakom sig är att förbättra samarbetet mellan Kriminalvården och avhopparverksamheterna i samband med utslussningen från kriminalvårdsanstalter och särskilda ungdomshem. Regeringen bör vidta åtgärder för att tillgodose detta.

10. Avhopparverksamhet för unga personer, punkt 10 (S, C)

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Ulrika Liljeberg (C),
Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 10 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 4 och
2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 29.

Ställningstagande

Idag utnyttjas barn hänsynslöst av kriminella gäng och vi står i en situation där barn begår grova våldsdåd. Vi anser att dagens avhopparverksamhet måste anpassas efter den situationen. Ofta krävs mycket omfattande insatser och det ställs särskilda krav när det gäller barn. Därför måste samverkan mellan alla inblandade aktörer fungera väl. Det ankommer på samhället att på bästa sätt

arbета för att barnen lämnar dessa skadliga miljöer. Regeringen bör vidta åtgärder för att tillgodose det vi nu har anfört.

11. Förbättrade utbildningsmöjligheter för kvinnor, punkt 11 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 11 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 7.

Ställningstagande

Kvinnor som är intagna på anstalt har inte samma möjligheter till utbildning som män har. Förvisso är det mycket färre kvinnor än män som döms till fängelse. Av 10 298 påbörjade fängelseverkställigheter under 2022 påbörjades 764 stycken, dvs. 7 procent, av kvinnor. Det förhållandet kan visserligen innebära att det är svårt att anordna samma typer av utbildningar vid kvinnoanstalterna som vid anstalterna för män. Samtidigt finns det i dag stora möjligheter till distansundervisning, vilket enligt min mening borde kunna ge kvinnor tillgång till de högskoleutbildningar och yrkesutbildningar som ges på andra anstalter. Regeringen bör ta initiativ till att kvinnor som avtjänar sitt straff på anstalt ska ha samma möjligheter till utbildning som män har.

12. Stärkt stöd till anhöriga, punkt 13 (S, MP)

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Rasmus Ling (MP),
Sanna Backeskog (S), Lars Isacsson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motionerna
2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 24 och
2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP) yrkande 122.

Ställningstagande

När en person sitter i häkte eller fängelse eller har frivårdspåföljd påverkar det hela familjen, såväl föräldrar som partner, syskon och barn. Det är angeläget att anhöriga kan erbjudas ett bra stöd i den situationen. Det gäller i högsta grad barn, för vilka detta kan vara en mycket svår tid med många frågor och oro. Organisationen Buff arbetar för att förbättra villkoren för dessa barn och vi ser deras insatser som mycket värdefulla. Varje enhet inom Kriminalvården behöver samtidigt ha en beredskap för att kunna låta barnens besök ske på ett bra sätt, inte minst för att personen som avtjänar ett straff ska kunna fortsätta att ha en rimlig föräldraroll, både under och efter straffet.

13. En plan för utbyggnad av Kriminalvården, punkt 14 (S)

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 23.

Ställningstagande

I Tidöavtalet finns en mängd förslag som, om de genomförs, kräver en än mer omfattande utbyggnad av Kriminalvården. Att bygga ut en sådan verksamhet tar tid och därför måste regeringen ge de långsiktiga förutsättningar som krävs. Kriminalvården har kommit med flera rapporter om det framtida behovet av platser och vad det kommer att innebära för verksamheten. Vi anser att regeringen snarast måste ta fram en plan för hur Kriminalvården ska klara av de kommande förändringarna. Privatisering är i detta fall inte någon lösning utan skulle endast verka kontraproduktivt. Planen måste utgå från att den framgångsrika återfallsförebyggande verksamheten inte påverkas utan att den snarare kan fortsätta att utvecklas.

14. Säkerhet inom Kriminalvården, punkt 15 (S)

av Ardalan Shekarabi (S), Anna Wallentheim (S), Sanna Backeskog (S), Lars Isacson (S) och Marcus Wennerström (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 15 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S) yrkande 20.

Ställningstagande

De senaste årens straffskärpningar i kombination med att fler döms till fängelse och att brottsligheten förändras har gjort att Kriminalvården har ställts inför svåra utmaningar. Platsbrist är ett ständigt återkommande problem. Vi anser att säkerheten på anstalter och i häkten måste vara fortsatt hög även vid dessa förhållanden. Det är även viktigt att säkerhetsarbetet följer med i takt med att brottsligheten förändras. Regeringen bör därför vidta åtgärder som tillgodoser det anförda.

15. Översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet, punkt 16 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 16 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 1.

Ställningstagande

Jag anser att det är nödvändigt att göra en bred översyn av hela Kriminalvårdens organisation och verksamhet. Det finns indikationer på en rad andra problem inom myndigheten än överbeläggning. Huvudkontoret har t.ex. fått växa obehindrat på bekostnad av anstalterna, och arbetsmiljön har stora brister. I januari 2023 larmade fackförbundet Seko om en tystnadskultur i organisationen. Vidare är klientnära ensamarbete vanligt förekommande samtidigt som hot och våld ofta förekommer. Anställda vittnar om ett hårdare klimat och en försämrad arbetsmiljö. Under pandemin byggdes dessutom en utbildningsskuld upp då det inte gick att genomföra alla utbildningar för nyanställda kriminalvårdare som planerat. Det finns problem med att nyrekrytera personal och att få anställda att vilja stanna kvar i yrket. Regeringen bör därför ta initiativ till en bred översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet i syfte att komma till rätta med de ovan beskrivna problemen.

16. Färre intagna på anstaltsavdelningarna, punkt 17 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 17 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 4.

Ställningstagande

Dagens s.k. normalavdelningar på klass 1-anstalterna har ett trettiotal intagna. Namnet på avdelningarna är missvisande såtillvida att även intagna med stor beteendeproblematik, våldsbenägenhet och olika former av diagnoser placeras där. Det säger sig självt att situationen lätt kan urarta med konflikter och våld när så pass många människor som ofta mår dåligt ska samsas på en liten yta i princip dygnet runt. Avdelningarna måste bli mindre för att miljön såväl för de intagna som för de anställda ska bli bättre. Jag anser att befintliga anstalter bör byggas om och nya anstalter bör planeras för en modern kriminalvård med högst 15 intagna på en normalavdelning. För särskilt krävande grupper av intagna behöver avdelningarna vara ännu mindre. Det handlar t.ex. om sexualbrottslingar med beteendeproblematik eller som begått brott mot barn, intagna med psykiatriska diagnoser och intagna som är våldsbenägna. Det är i dagsläget svårt för personalen att skydda extra sårbara intagna, såsom personer med intellektuell funktionsnedsättning, som ofta riskerar att bli utsatta för både psykiskt och fysiskt våld av andra intagna. Vidare uppstår oftare våldsamma situationer där både intagna och anställda riskerar att skadas om för många personer med olika typer av svår beteendeproblematik blandas på en avdelning. För vissa intagna, exempelvis de som begått sexuella övergrepp mot barn, behöver särskilda avdelningar inrättas. De som begått brott och lider av allvarliga psykiska störningar bör i stället för att sitta i fängelse vårdas inom rättspsykiatrin. Regeringen bör ge Kriminalvården i uppdrag att inrätta avdelningar med färre klienter i syfte att anpassa avdelningarna efter klienternas behov.

17. Villkorlig frigivning i förtid, punkt 21 (V)

av Gudrun Nordborg (V).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 21 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V) yrkande 3.

Ställningstagande

Riksdagen röstade under våren 2019 för ett förslag från regeringen om att stärka Kriminalvårdens möjligheter att vidta kontroll- och stödåtgärder avseende dömda som frigges villkorligt från ett fängelsestraff (prop. 2018/19:77). Vänsterpartiet stod bakom regeringens förslag men betonade i ett särskilt yttrande att det är grundläggande att inslussningen i samhället av villkorligt frigivna ger möjlighet till bostad, sysselsättning och eventuell missbruksvård för att en ökad övervakning under prøvotiden ska ha avsedd effekt (bet. 2018/19:JuU25).

För att lösa det allvarliga problemet med överbeläggning i Kriminalvården föreslår jag att personer som inte är dömda för sexual- eller våldsbrott, som har genomgått relevanta behandlingsprogram och som har upp till sex månader kvar på sitt straff, ska få börja avtjäna den villkorliga frigivningen i förtid. Det skulle innebära att 30 procent av de intagna skulle påbörja den villkorliga frigivningen i förtid, vilket skulle frigöra ca 1 500 platser inom Kriminalvården.

Regeringen bör ta initiativ i enlighet med vad som föreslagits ovan.

18. Avlyssning, övervakning och vistelseförbud efter frigivning, punkt 22 (C)

av Ulrika Liljeberg (C).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 22 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C) yrkande 17.

Ställningstagande

För att lösa problemet med överbelagda anstalter anser jag att det behöver utredas i vilken mån s.k. restriktionsdomar kan införas. Sådana domar skulle kunna innebära att en dömd kriminell under en tid efter det att ett fängelsestraff avtjänats underkastas vissa kontroller och övervakning samt förbjuds att vistas i vissa områden. Möjligheten till verkställighet med s.k. fotboja i kombination

med vistelseförbud inom ett visst geografiskt område bör även kunna utvidgas ytterligare.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2023/24

2023/24:16 av Magnus Jacobsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta Åmåls kommun vara en av platserna för etablering av en ny kriminalvårdsanstalt och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:436 av Gudrun Nordborg m.fl. (V):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en bred översyn av Kriminalvårdens organisation och verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att personer som inte är dömda för sexual- eller våldsbrott, som har genomgått relevanta behandlingsprogram och som har upp till sex månader kvar på sin strafftid ska kunna börja avtjäna den villkorliga frigivningen i förtid och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Kriminalvården i uppdrag att inrätta avdelningar med färre klienter i syfte att anpassa avdelningarna efter klienternas behov och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten för staten att ta över ansvaret för inslussning och återanpassning av personer som avtjänat straff för grova brott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att fler intagna får möjlighet till vistelse i halvvägshus och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att kvinnor som avtjänar sitt straff på anstalt ska ha samma möjligheter till utbildning som män har och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över hur stor andel av Kriminalvårdens fastigheter som ägs av privata bolag i syfte att begränsa vinstuttaget och öka det gemensamma ägandet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:449 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda ägandeformer för Kriminalvårdens lokaler och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppskov av verkställighet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utebliven inställning vid verkställighet av fängelsestraff och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om oövervakade besök på anstalter och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökad verksamhet med narkotikahundar och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om rökförbud på anstalter och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kameraövervakning i celler och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad statistik inom Kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:764 av Johan Hultberg och Ann-Sofie Alm (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att etablera en kriminalvårdsanstalt i Åmål och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:794 av Per-Arne Håkansson och Ewa Pihl Krabbe (båda S):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behov av utbyggnad av kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utbyggnad av kriminalvårdsanstalten i Vä utanför Kristianstad för att möta växande behov och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:994 av Nooshi Dadgostar m.fl. (V):

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att en dom om köp av sexuell tjänst kan innehålla villkor om obligatorisk undervisning för den dömda om sexhandels och prostitutionens orsaker och konsekvenser och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1271 av Emma Ahlström Köster (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att utreda ett rökförbud på svenska anstalter och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1313 av Hanna Westerén (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga en pilotverksamhet där utbildningsmöjligheterna – i samverkan mellan frivården och klientnära aktör – under och efter anstaltstiden avsevärt förbättras och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:1728 av Eva Lindh m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om avhopparverksamhet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2131 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över möjligheten att utöka verksamheten vid anstalten i Gävle och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2157 av Ann-Sofie Lifvenhage (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra att dömda brottslingar som inte är svenska medborgare kan utvisas för att avtjäna sitt straff i hemlandet och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2381 av Hans Ekström m.fl. (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av fler häktesplatser och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2484 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C):

4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett särskilt avhopparprogram för unga kriminella och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om restriktionsdomar och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förbättrad samverkan mellan Kriminalvården och socialtjänsten och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2640 av Ardalan Shekarabi m.fl. (S):

19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utbyggd kriminalvård och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om säkerhet inom Kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.

21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om Kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av en plan för utbyggnad av Kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till barn som har en anhörig i fängelse, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om avhopparverksamhet för unga och tillkännager detta för regeringen.
49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den som döms för allvarlig och upprepad brottslighet i vissa fall ska avtjäna hela straffet på anstalt och inte beviljas villkorlig frigivning på samma sätt som i dag, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skärpta reaktioner vid misskötsamhet när straffet avtjänas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
70. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tydligare restriktioner även efter avtjänat straff och tillkännager detta för regeringen.

2023/24:2669 av Märta Stenevi m.fl. (MP):

116. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att prioritera arbetet med att säkerställa behandlingens effektivitet och förhindra återfall och tillkännager detta för regeringen.
119. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka uppföljning och utslussning av de som avtjänat sitt straff, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
122. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa ett starkt stöd till anhöriga och tillkännager detta för regeringen.
123. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att prioritera arbetet med ett nationellt avhopparprogram och tillkännager detta för regeringen.
124. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undersöka möjligheten för avhopparverksamheten att stödja personer i nära relationer med personer i kriminella nätverk och tillkännager detta för regeringen.
125. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över systemet för tillsyn av avhopparverksamheterna och tillkännager detta för regeringen.

126. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en tillståndsplikt för avhopparverksamheter och tillkännager detta för regeringen.
127. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över konsekvenserna av att avhopparverksamhet bedrivs av vinstdrivande aktörer och tillkännager detta för regeringen.
128. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ihop utslussningen från kriminalvårdsanstalter och särskilda ungdomshem bättre med avhopparverksamheterna och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2**Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet**

Motion	Motionärer	Yrkanden
23. Motioner som bereds förenklat		
2023/24:16	Magnus Jacobsson (KD)	
2023/24:436	Gudrun Nordborg m.fl. (V)	8
2023/24:449	Richard Jomshof m.fl. (SD)	1–6, 8 och 9
2023/24:764	Johan Hultberg och Ann-Sofie Alm (båda M)	
2023/24:794	Per-Arne Håkansson och Ewa Pihl Krabbe 1 (båda S)	
2023/24:994	Nooshi Dadgostar m.fl. (V)	12
2023/24:1271	Emma Ahlström Köster (M)	
2023/24:1728	Eva Lindh m.fl. (S)	
2023/24:2157	Ann-Sofie Lifvenhage (M)	
2023/24:2640	Ardalan Shekarabi m.fl. (S)	19, 49, 51 och 70
2023/24:2669	Märta Stenevi m.fl. (MP)	116 och 123